

M. ŠTUHEC, Zgodnji novi vek; 16. – 18. stoletje (zapiski predavanj)

Zgodnji novi vek je derivat (proizvod) novega veka.

Periodizacija: - vzroki so v sami preteklosti (družbene spremembe)

- da zgodovino lažje prebavimo
- Teološkost (ideološko stremljenje k nekemu cilju)
- Teoretiziranje o kriterijih po katerih delimo čas

Že okoli leta 1550 so živeli nekateri možje, ki so ugotovili, da se nekaj dogaja, da je na obzorju nekaj novega. Ti možje so bili humanisti, ki so se na nek način želeli ločiti od sednje veških mož. Distancirali so se od srednjega veka in se želeli približati antiki.

Prvi, ki je vpeljal ta koncept je bil PETRARCA (14. stol.), sledil pa mu je BIANCA (1453), ki že navaja konec srednjega veka. Zahodna Evropa pojmuje konec srednjega veka z Kolumbovim odkritjem Amerike 1492, Nemške dežela pa 1517, ko Luter na vrata Wittenberške cerkve nabije sojih 95 tez.

Vendar rimsko cesarstvo se vsaj po imenu še vedno nadaljuje. Po padcu Bizanca 1453 v Osmanske roke sta naslednika rimskih cesarjev na zahodu SVETO RIMSKO CESARSTVO (nemške narodnosti) in na vzhodu RUSKI CAR.

Zaradi izuma tiskarskega stroja s premičnimi črkami (Guttenberg), se je svet začel vedno hitreje vrteti. Informacije so se med deželami vedno hitreje širile.

ZGODNJI NOVI VEK – 16. do 18. Stoletje

Za ta čas je značilno prepletanje statičnega in dinamičnega.

Statično:

- Ljudje živijo od poljedelstva
- Stanovske strukture (določene so dolžnosti in strukture)
- Produkcija hrane ne zadošča za gospodarski vzpon
- Vloga vere je še vedno izredno velika
- Politična oblast je v rokah manjšine

Dinamično:

- zgodnji kapitalizem
- založništvo/protoindustrializacija (kmetje v prostem času delajo neagrarne izdelke)
- tiskarski stroj z premičnimi črkami
- nastanek širše javnosti
- znanstvena revolucija
- države dobijo moderne oblike (država prevzame vojsko, davke, šolstvo. Postaja vse bolj teritorialno definirana. Državni aparat je boljši.)
- ekspanzija Evrope (Evropa daleč prekaša ostali svet)
- prvi sistemi meddržavnih odnosov, uveljavljati se začne načelo ravnotežja

Vse to se začne nekako med leti 1450 – 1560 in se konča med 1750 – 1850.

Evropa po 1460 okreva po poznosrednjeveški krizi. V 2/2 15. stoletja je čas odkrivanja sveta (plovbe po oceanu). Sočasno z širitvijo tiska pa se oblikuje tudi novoveška država (birokracija, patenti, vladarski ukazi pridejo do vseh slojev prebivalstva).

Med leti 1300 – 1800 se v Evropi pospešeno dogaja nekakšna modernizacija.

Leta 1500 je Evropa še sorazmerno nepomembna. 1453 se Kitajci umaknejo iz indijskega oceana, tja pa priplujejo Portugalci, čeprav imajo takrat Kitajci ogromne ladje, ki zmorejo nositi tudi do 1000 ljudi, Portugalci na drugi strani pa ladje (caravelle), ki zmorejo nositi od 30 pa tja do 50 ljudi. Medtem, ko je do leta 1500 Evropa ločena od Azije, ve po tem letu to drugače. Evropa se prebuja.

Dolgo 16. stol (1460 – 1620) je nekakšen začetek novega veka, sledi kriza 18. stol. (1720 – 1740), po letu 1740 pa se začne gospodarski vzpon.

RELIGIOZNI KRITERIJ DELITVE

Poleg RKC se oblikujejo še dve ali več PROTESTANTSKE cerkvi, ki imajo tudi svojo veliko veljavo v državi.

KULTURNI KRITERIJ

Začetek humanizma & renesanse, ki se nadaljuje v baroku in klasicizmu.

OKREVANJE EVROPE PO KRIZI SREDNJEGA VEKA

V ½ 15. stol. je Evropa veliko bolj mirna. Začne se demografska obnova in obnova podeželja. Trgovina je bolj dinamična in rodi se večje število otrok. Zavlada mir, ni nekih vojn med deželami.

MIR

1485 se konča 100 letna vojna, ki prinese velike gospodarske posledice.

½ 15. stol se umirijo boji med Benetkami in Genovo. Benetke se po letu 1400 širijo v Dalmacijo in njeno zaledje.

1454 je tudi v It. mir, ko s Francozi sklenejo mir v Lodyu (blizu Milana).

1466 Poljska z nem. Viteškim redom, ki prizna Poljskega kralja, sklene mir.

Vsa ta večja varnost omogoča normalizacijo demografije in tako s epoveča število rojstev. Okoli leta 1000 je v Evropi okoli 40 milijonov prebivalcev. V 14. stol. se to zmanjša, po koncu krize sr. veka pa se zopet poveča.

OBNOVA PODEŽELJA

V 14. stoletju se zaradi gospodarske kriz in pomanjkanja populacije začne krčenje podeželja in naselij, ponovno se pojavlja zamočvirjenost že izsušenih področij, pustote, zaraščanje. Ljudje se iz slabih in visokih področij umaknejo. Po letu 1450 pa se začne obraten proces, začne se ekspanzija in migracije. Raste tudi mestno prebivalstvo.

Začne se specializacija in raznolikost kmetijske proizvodnje: vrtnarstvo, vinogradništvo, industrijske rastline (lan, konoplja), sadjarstvo. Specializacija se razvije ker ni potrebe po obilici hrane (žitu). Nastane prostor za druge rastline. Cena žita pada, ker ga je preveč, raste pa cena luksuznih izdelkov. Poveča se tudi želja po luksuzni hrani.

Poveča se živinoreja (svinjereja, drobnica, govedoreja), del jo porabijo za hrano, del apa za predelavo (usnje, volna, mleko, mast). Meso postane relativno poceni. Ljudje nikoli ne pojedjo toliko mesa kot v krizi 14. stoletja.

Zemlja je v rokah zem. gospodov, ki prejemajo rento (že predvsem denar). Kmetje so vpeti v vaško skupnost, ki se pogaja z fevdalcem in upravlja z kmečkimi deli (setev, žetev). V Evropi prevladuje sistem triletnega kolobarjenja, in odprtih polj (niso ograjena). Lastniki zemlje niso le plemiči in duhovščina temveč tudi meščani. Glavna hrana je žito (pšenica, rž, oves, ječmen) iz katerega delajo kruh in razne kaše. V Sredozemlju zelo ugodno raste oljka in trta. Evropa se dali na dva dela na severu in vzhodu (Nemčija, Poljska,...) je Evropa masla & masti, na Sredozemlju pa Evropa trte & oljke.

Vse do 18. stol. se pojavi pomanjkanje gnoja, saj ni hlevske živinoreje in s tem načrtnega zbiranja gnoja. Živina se poserje na prahi zemlji in tako pognoji.

Pridelek v Evropi je takrat približno 5:1 (Poljska 3:1, Mediteran 10:1). To pomeni, vsadiš eno »zrno«, pet jih zraste. Iz tega je razvidno, da lahko preživi le 15% viška prebivalstva. 100 kmetov je lahko preživelo 20 – 30 ljudi, ki niso delali. 85% prebivalstva je kmetov in morajo biti kmetje, če hočejo, da lahko celotna populacija preživi.

Vaška skupnost usklajuje delovne procese, hkrati pa regulira življenje (poroke, zabave,...)

Do sredine 15. stol. je Evropa prebrodila krizo. 1450/60 se je vzpostavil stari srednjeveški položaj. Ostala pa je vendarle drugačna populacija, prostor, produkcija,... Mnoga naselja, ki so včasih obstojala sedaj ne obstojajo več.

Okoli 1300 Evropa doživi vrh populacije, ki jo je bila takrat še sposobna preživeti, nato pa sledi upad, 1347/48 kuga, ki načne že tako in tako načeto Evropo. Populacija se močno zmanjša. Posledice so da se pomanjša delovna sila, vendar ker je manj ljudi je tudi več hrane. Žito ostaja, saj je relativno poceni, pojavi pa se želja po luksuznem blagu.

Ker je žita preveč, in ljudi premalo, da bi ga pojedli padajo tudi zemljiške rente od katerih pa živijo plemiči. Medtem pa cene obrtnih izdelkov ne padajo več, pač pa ostajajo iste in celo rastejo. Ker je pomanjkanje ljudi, rastejo tudi cene delovne sile. Dvigne se tudi cena obrti, sploh tiste, ki proizvaja luksuzno blago.

Mesta niso prizadeta s krizo, saj ne živijo od žita, pač pa od trgovine in obrti. Najbolj prizadeti so kmetje kot proizvajalci hrane in plemiči kot lastniki zemlje. Industrijska produkcija se prilagodi tako, da se iz žitoreje preusmeri na druge veje, denimo živinorejo. Evropa postane izrazito mesojeda in poje toliko mesa kot nikoli prej.

V 2/2 14. stol. področja blizu mest dobesedno cvetijo, saj zalagajo mesta s surovinami, ki jih obrtniki potrebujejo, tam kjer pa se razvije živinoreja pa živijo predvsem od prodaje živalskih produktov.

Vaška skupnost pa ureja letne ritme (delo, zabava, setev, žetev), skrbi tudi za to da se ve koliko zemlje poseduje kdo.

Nekatere skupnosti te nove pogoje znajo izkoristiti, drugi pa propadejo. Pojavijo se ločene delovne skupine. Moški dela na polju in z živino. Žena dela doma in na vrtu ter z domačimi živalmi (kokoši,...). Postajajo pa ženske tudi dodatna delovna zaposlitev, ko primanjkuje delovne sile, a dosega le 60% delovne mezde moškega.

V 2/2 14. stol se pojavi problem gospodarske krize. Ker je pomanjkanje se pojavi vprašanje ali priviti kmeta z reguliranjem njegove mezda (kar se dolgoročno izkaže za slabo), ali pa popustiti pri zahtevah in dajati razne ugodnosti (kljub gosp. Krizi dolgoročno boljša naložba). V vzhodni Evropi se v 2/2 14. stol. začne položaj podložnika slabšati. Kmete privijajo, obenem pa fevdalci tudi z lastnimi silami obdelujejo zemljo. V zahodni Evropi pa tlačanstvo polagoma preneha (problem vzhoda je da imajo že tako ali tako 3:1 donos in se v gosp. krizi počutijo bolj nemočne).

V najslabšem položaju so srednji kmetje, ki proizvajajo določene viške, ki pa ob vseh dajatvah, ki jih dajejo cerkvi in državi s tem viškom več izgubljajo kot pridobivajo.

Plemiči, predvsem tisti nižji so v mnogo večjih težavah, a se znajdejo. Dominikalno zemljo razdelijo in dobijo denar. Vendar denar v 14. in 15. stol. pada ker je v njem vedno manj žlahtnih kovin saj ga je potrebno vedno več. Zato ga pretaplajo in dodajajo neplemenite kovine in ga tako množijo. Vendar več kot je denarja v obtoku manj je vreden, tako da se to ne izplača.

Plemiči ugotovijo, da kmetje služijo s prodajo izdelkov in tako tudi oni zopet zahtevajo naturalne dajatve, katere nato preprodajajo.

Najbolj nastradajo srednji in mali plemiči. V Španiji se pojavlja spolovinarstvo. Plemič poskrbi za predelavo in delavce, nato pa si razdelijo denar.

Gospodarsko razvita področja so: LOMBARDIJA, SICILIJA, NIZOZEMSKA, BELGIJA, FLANDRIJA. Predvsem zadnja tri območja so izrazito urbanizirana in zato tudi gospodarsko izredno donosna. Imajo veliko vode in rek, kar je dobro za transport, ki je po vodi veliko enostavnejši. Ljudje so specializirani, imajo sicer malo zemlje a jo intenzivno obdelujejo. Zbirajo gnoj in tudi človeške fekalije. Imajo tudi dober donos za prodajo (10:1).

V krizi 14. in 15. stol se kmetijstvo in obrt zelo prestrukturira. Razvije se kot najpomembnejša tekstilna obrt, sledi pa ji steklarstvo, gradbeništvo.

Pojavita pa se dve novi pomembni obrti; tiskarstvo in izdelava smodnika. Prevladujejo predvsem majhne delavnice. Obratni kapital (surovine, plače) prevladuje nad fiksnim kapitalom (stavbe, orodje).

Obrt se sčasoma preseli v mesta, a še vedno ostaja tudi na podeželju, vendar specializirane obrti delujejo strogo v mestih.

Posamezne neagrarne dejavnosti pa so strogo vezane na podeželje (rudniki, mlini,...). Podeželska obrt je postajala konkurenca mestni obrti.

Določene obrti združijo znanje več obrtnih mojstrov. Tiskarstvo = zlatarstvo (črke) + vinogradništvo (preša) + slikarstvo (barve) in tako nastane tiskarski stroj.

Nad to iznajdbo se humanisti sprva zmrdujejo, saj želijo imeti estetski videz. A kmalu se najde nova ciljna publika, to so meščani, ki začnejo po tem povpraševati.

Obrtna izdelava poteka v družinah, družinska podjetja, otroci, pomočniki in vajenci (male proizvodne enote).

Obrtno delo je fleksibilno, ene izmed inovacij je kolovrat in vodoravne statve. Vendar pa nad inovacijami ljudje niso pretirano navdušeni. Še vedno velja, da je ročno delo tisto, ki je nekaj vredno. Inovacije so slabše kvalitete in cenejše. Ker pa je žito poceni, mezde pa (na podlagi cen žita) visoke sem med revnimi sloji pojavi povpraševanje po tej poceni robi, saj imajo denar, ki jim ostaja. Enako je pri tiski, ki je slabše kvalitete kot pergament, a preprosto ljudstvo ga hoče, zanj povprašuje in si ga tudi lahko denarno privošči.

V železarstvu začno uporabljati koks namesto oglja, ker primanjkuje lesa.

V ladjedelništvu izumijo krmilo, kobilico, trikotno jadro (plovba proti betru).

Vse te inovacije niso nastale čez noč, pač pa so plod daljšega razvoje ter poizkusov & izkušenj več generacij.

Pojavljajo se upori zoper stroje in druge inovacije, kar ni nič nenavadnega saj nove tehnologije zahtevajo manj delovne sile, kar pa posledično pomeni brezposelnost.

CEH

Vsa obrtna proizvodnja je vezana na CEHE. Je tipičen način bivanja v srednjem veku. S cehi se identificirajo. Vendar niso vse obrti organizirane v cehe (zlatarji). Delali so od jutra do mraka (čas dnevne svetlobe), zaradi protipožarne varnosti niso delali ponoči ob ognju. Delajo šest dni na teden in cca. 260 – 270 dni na leto. Ostali dnevi so nedelje in razni prazniki ki so dela prosti. Cehi so nastajali iz verskih bratovščin in so nastajali spontano.

V 15. stol pa cehe že ustanavljajo tudi države z namenom pobiranja davkov in reguliranja gospodarstva.

Znotraj cehov se razvijejo svojevrstne kulture, osnovni namen ceha pa je zaščita njegovih članov. Imajo tudi svojo politično funkcijo, svoje skupinske interese in se uveljavijo s pritiskom na mestne veljake (trgovce, bankirje). Glavna funkcija ceha je njegova zaščita članov pred konkurenco. Regulirajo koliko naj kdo izdelava in koliko zasluži. Upravljajo z pravično razdelitvijo dobrin med vse člane. Določajo kaj kdo dela, kaj kdo sme in kaj se kdo lahko uči. Poleg zaščite je glavna funkcija vzpostavitve hierarhije (gospodar, pomočnik, vajenec,...) V cehovskih organizacijah je okoli 2 – 5% mojstvic. Ceh skrbi tudi za vdove in sirote umrlih cehovskih mojstrov in drugih članov ceha.

V obdobju novega veka prihaja do tega, da trgovci svoj kapital investirajo na podeželje, kajti v mestih ga zaradi oviranja cehov ne morejo. Podeželje tako z vnosom kapitala pridobiva na veljavi.

Nastajajo novi centri, ki so sicer manjši in manj kvalitetni, vendar pa ljudje, ker imajo zaradi poceni »žita« denar tudi te izdelke pokupijo (tu gre za tisti nižji sloj, ki je zadovoljen tudi z manj kvalitetnimi izdelki – proizvodnjo). Ker je manj ljudi je tudi manjše povpraševanje po hrani, obenem pa se poveča povpraševanje po luksuznih izdelkih.

Pojavijo se neodvisni delavci (delavnica, lastno orodje,...) in tudi **založništvo**, ko trgovci neodvisne delavce (ponavadi kmete s podeželja) zalagajo s surovinami. Od takega delavca nato trgovec vzame izdelek in mu nekaj plača za delo.

Založništvo se pojavi predvsem tam, kjer je potrebno veliko vložnega kapitala (surovine) in so izdelki hitro narejeni. Pojavi pa se tudi v obrteh kjer je velik izvoz in se kapital hitro obrača, zaslužki pa so veliki.

S tem založništvom in hitrim zaslužkom se v 14. in 15. stol. že pojavi oblika **zgodnjega kapitalizma**.

V novem veku se cehi začnejo zapirati, vedno težje je priti do mojstrskega mesta. Šolanje se podaljšuje, saj tako dobijo poceni delovno silo, v tem času pa je tako ali tako pomanjkanje delovne sile, kar pomeni da ne sme biti preveč mojstrov. Ker so tako delavci dolgo časa vajenci je v sled temu tudi mezda toliko nižja. Te vajenci so na nek način poceni delovna sila preko katere se oblikuje trg delovne sile.

Ta zgodnji kapitalizem se začne v Angliji, Flandriji, Španiji, Italiji,... predvsem poznan je razvoj metalurgije zaradi izdelave novega strelnega orožja. V sled temu je opazen porast rudnikov neplemenitih kovin (Češka, Poljske, Idrija,...)

Pojavi se povpraševanje po galunu, ki so ga dolgo časa v Evropo uvažali, v 16. stol pa ga najdejo v It. blizu Rima.

TRGOVINA

Trgovina doživlja krizo v fazi prestrukturiranja. V času krize se razvijeta dva ločena trga; luksuzne dobrine in ne luksuzne dobrine, ki pa so volumensko večje. Ne luksuzni trg se stalno povečuje. Glavna trgovska področja so: Sredozemlje, Baltik, SZ. Atlantski del, Južno Nemška mesta (os ob Renu).

Sredozemlje

V srednjem veku trgovina z bližnjim vzhodom. V prvi vrsti blago, ki ga Evropa ne zna pridelati (začimbe, svila). Nastaneta dva centra: Benetke in Genova, ki zalagata Evropo z luksuznim blagom. Svilna pot poteka vse do Črnega morja (pax mongolica). Ko pa vmes pridejo Osmani (Turki) Benečane vržejo iz tega prostora. Oblikuje se nova pot v Egipt. V 15. in 16. stol. pride do sprememb saj Benetke izrinejo z vzhoda Genovo in imajo monopol nad trgovino. Orientirajo se na Sirijo in Egipt. Blago pripeljejo v Evropo in na nato prodajajo. Iz It. ga Nemci prepeljejo v nemške dežele, kjer se oblikujejo nemška trgovska mesta (Köln, Regensburg). Nemci Benečanom plačujejo z zlatom in srebrom in železom, ki ga kopljejo v rudnikih na vzh. Evropi (Češka).

Iz teh trgovcev se razvijejo kasnejši politiki (v nem. – Fugerji, v it. – Medici), s pomočjo rudnikov in vložnega kapitala v obrt in trgovino dobijo denar za politično kariero.

Benečani imajo svoja oporišča (Ciper, Egipt, Sirija, Kreta) in se ukvarjajo z proizvodnjo sladkorja, žita, soli.

Kaj se medtem zgodi z Genovo? Reorganizira se in začne obvladovati zahodno Sredozemlje. Skušajo obpluti Afriko. Odkrijejo kanarske otoke. Iz Sredozemlja dovažajo na zahod (Anglijo) tiste surovine, ki jim jih primanjkuje: sol, galon. Te surovine niso drage, se pa prodajajo v ogromnih količinah. Kapital, ki ga zaslužijo investirajo v Portugalsko in Španijo (Kastilija + Aragon). V zahvalo 1492 K. Kolumb (iz Genove) odkrije Ameriko, najdejo tudi pot okoli Afrike v Indijo (Vasco da Gama).

Baltik

Švedska, Norveška, Danska, Finska. Trgujejo predvsem z surovinami (žito, les, slaniki). To trgovino obvladuje v 15. stol. zveza nemških mest HANSA. Od 15. stol dalje pa ima vedno večji vpliv tudi Nizozemska.

V trgovini in trgovanju, celo gospodarstvu nasploh se v Evropi v 15. stol uveljavijo menice, banke, dvojno knjigovodstvo, kar silno vpliva na trgovino. Uveljavijo ap se tudi nova trgovska središča.

VPRAŠANJE KUGE V EVROPI

Leta 1347 je Evropo zajela kuga, ki je bila prva po dobi Justinijana. Razvijala se je z bolhami, ki so živele na podganah, te so se srečale z človeškimi in so okužile še ljudi. Poznamo več vrst kuge:

- žlezna (bezgavke)
- pljučna (absolutno smrtna)
- septična (zastrupitev krvi, tudi smrtna)

Pljučni kugi se da slediti, kako se je selila skupaj z ljudmi. Leta 1347 evropska civilizacija ni pripravljena na tako bolezen, niti nima razvitega imunskega sistema. Kuga je sezonska bolezen in deluje glede na klimatske razmere, bacil rabi vlago in toploto kar pomeni pomlad in jesen, pljučna kuga pa dobro deluje tudi pozimi.

Izvor kuge je osrednja Azija.

Leta 1331 se je naša kuga, ki je po Evropi pustošila 1347 razširila skupaj z PAX MONGOLICA.

1346 prida kuga na rob Črnega morja, kjer imajo Genova in Benetke svoje postojanke. Postojanko Kafo obkolijo 1346/47 Tatarji in jo oblegajo. Ker z orožjem ne uspejo začno čez obzidje katapultirati svoja trupla (biološko orožje). Tako pridejo prebivalci Kafe v stik s kugo. V Kafi ljudje zbolijo. Genovežani gredo v Genovo se vmes ustavijo v Bizancu in tako se Kuga razširi v Grčiji in v JV. Evropi. Pot nadaljujejo v Genovo in 1347 pridejo v Marsej v Franciji. Iz tam se kuga razširi v Španijo in v notranjost. 1347 je v Franciji, 1350 v Skandinaviji, 1352 v Rusiji in od takrat naprej v celi Evropi.

V 14. stol. so še trije veliki valovi kuga v Evropi in od takrat dalje je kuga neprestano nekje v Evropi vse do 20 let 18. stoletja. V 15. in 16. stol. je nekoliko bolj blaga, zato pa toliko hujša v 17. stol.

Od leta 1680 naprej kuga počasi izgineva. Zakaj izgine še danes ni nobenemu povsem jasno. Dejstvo je, da je črno podgano zamenjala siva, spremenil pa se je tudi način prehrane in higiena.

Kuga je prinesla vrsto posledic na vseh plateh človeškega življenja. Za sabo je potegnila demografske spremembe, pomanjkanje delovne sile, pojavilo se je kopičenje premoženja.

Spremenilo se je vedenje ljudi. Leta 1347 ljudje razmišljajo. Cela vrsta vojn je oslabila Evropo nato pa je prišla še kuga. Ljudje začno verjeti, da je kuga posledica slabega zraka, zato nekateri pobegnejo na podeželje (Boccaccio; Dekameron), ali pa vdihavajo razne dišave. Zdravniki ugotovijo, da dobiš kugo, če si v kontaktu z že bolnimi in njihovimi predmeti. Posledice so izolacije, karantene,... Prva karantena nastane v Dubrovniku 1377. Te ukrepe poznamo še danes in imajo določen učinek.

Drugi tip odgovora pa je, da je kuga božja kazen. Treba je moliti, romati, razne procesije, zatekanje k Mariji, sv. Boštjanu, sv. Roku.

Ukrepati začnejo tudi oblasti; prepovedo popivanje, kockanje, preklinjanje, ker so to grehi, ki povzročajo kugo.

S kugo se pojavi strah pred smrtjo. Prej je bil počasen postopek smrti, poslednje olje, oporočka, spoved... ...smrt je bila na nek način lepa in nič strašnega (ljudje se niso bali take smrti). Sedaj pa smrt postane grda in nenadna.

Iz tega se počasi razvijejo oblike popolnega odrekanja posvetnosti in samokaznovanje (bičanje). Kuga pospeši določene procese, ki so bili prej ekstremi sedaj to niso več. Cerkev začne to kmalu preganjati, a ljudje se tega oprimejo.

Drugo ekstremno vedenje pa gre povsem v drugo smer. Popivajmo & žurejmo, saj bomo jutri umrli.

Tretja oblika je že zgoraj omenjeni beg = Boccaccio; Dekameron. Četrta oblika pa je najdenje krivca, ki ga najdejo v Židih, beračih, revežih. Židje naj bi domnevno zastupljali vodo in zrak. Pride do množičnih pogromov nad Židi.

Kuga prizadene vse sloje prebivalstva. Umrli je sicer le Aragonski kralj Pedro, sicer pa umira tako aristokracija, kot meščani in kmetje. Pojavijo se upodobitva mrtvaških plesov = smrt je enaka za vse. V družbi, ki je popolnoma hierarhirizirana so nenadoma vsi enaki.

Kuga pospešuje določene oblike vedenja, kar pripelje do novih vlog v družbi. V cerkvi sicer ponujajo tolažbo, vendar pa cerkev sama nima pravih odgovorov in ne ve kako ukrotiti kugo.

Kuga postane fenomen, ki je neprestano navzoč, ljudje pa ga čutijo in se ga bojijo.

ZGODNJE NOVOVEŠKA DRŽAVA

Zgodnje novoveška država se razlikuje od srednjeveške države. Vendar ima kljub vsemu marsikateri element, ki ima svoje temelje v srednjem veku. Srednje veška država je že centralizirana, oblast se deli med monarhom in velikaši ali posrednimi institucijami. Med seboj jih vežejo osebne vezi. Vse se dela na podlagi vez. V zgodnjem novem veku pa se ta odnos začne spreminjati, nastajajo neosebne vezi.

V 15. in 16. stoletju počasi zgineva, kar je tipično za srednji vek. Vzpostavljati se začne mreža institucij, ki se centralizira okoli monarha. V Evropi prevladuje fevdalna monarhija. Največ med njimi je dednih fevdalnih monarhij, poznamo pa tudi volilne fevdalne monarhije (Poljska, Nem. cesarstvo, Papeška država). Obstojata pa tudi nekaj republik; Benetke, Švicarska republika.

Splošna tendenca vladarja je bila okrepitev njegove oblasti. Če je želel uspešno vladati je moral odstraniti ovire (plemstvo), ustvariti državno ideologijo ter vzpostaviti mehanizme za vladanje. Zgraditi je moral državni institucionalni aparat, ki pa se uveljavi šele v 2/2 18. stol. Vladar skuša oblast združiti v svojih rokah, a v visokem plemstvu najde dostojnega nasprotnika. Tako traja kar nekaj časa, da se iz monarhije razvije absolutizem.

Pri tem cela vrsta ovir onemogoča centralizacijo oblasti. Plemstvo se ni vajeno pokoriti. Problem je tudi čas. Denimo kralj izda nek sklep in to posreduje med prebivalstvom. Vendar pa da sklep pride v vse dežele traja precej časa, vprašanje pa je tudi, če se bo sklep izpolnjeval. Težko je obvladovati večji teritorialni prostor. Zato kralj v bistvu vlada s sedla in je venomer na poti.

Oblast je vezana na zvestobo in lojalnost, med kraljem in vazali je zgrajen osebni odnos. Kralj je prisoten na mestu vladanja, zato v srednjem veku kralji potujejo, biti morajo fizično navzoči med ljudstvom.

Izoblikuje se državni protokol (dvorni ceremonial), ki kaže način obnašanja pred kraljem. Kralj veča svojo oblast tudi z propagando med ljudmi in z slavnostnimi sprevodi. Med visokim plemstvom pa ima srednjeveški vladar bolj status prvega med enakimi kot pa monarha.

Da vladarji pokažejo svojo moč se po drugi strani umikajo od preprostih ljudi in začnejo graditi svoje ogromne rezidence, ki že z mogočnim videzom pokažejo vladarjevo mogočnost. Vendar v 15. in 16. stoletju takratni vladarji še nimajo ogromne težnje po absolutizmu.

Proces absolutizma je pravzaprav skrajno počasen, in se spreminja sočasno z dojetjem države kot pojma.

Ovire, ki delujejo proti krepitvi centraliziranja monarhove oblasti:

1. **slabe komunikacijske možnosti**
2. **visoko plemstvo.** S svojo družbeno močjo ovirajo vladanje in obvladujejo celo vrsto funkcij (vojaško, sodno, upravno). Z kraljevimi alodi (podelitvami zemlje) vzpostavijo svojo zemljiško bazo, svoj dvor in v bistvu svojo politiko na svoji zemlji. (primer Burgundija. V fr. – ang. vojni se postavijo na stran ang., da bi se otresli formalne fr. oblasti.)

Plemstva se najlažje znebiš tako, da ga pospraviš v kaki zaroti, ki mu jo nastaviš. Drug način pa je da z njim skleneš zavezništvo, ki ga najlažje in tudi najceneje opraviš preko poroke. Tretji način kako podjarmiti plemiča pa je, da ga odlikuješ.

3. **različne socialne skupine.svojo** moč najdejo v korporacijah kot so cehi, mesta, stanovi, cerkev. Stanovi so politična institucija, ki predstavlja prebivalstvo dežele in njene institucije. Vsaka teh skupin ima pravice in dolžnosti, kar pomeni, da so del deželne oblasti, tudi razumejo se tako. So protiutež vladarju. Kralja najbolj ovirajo kadar gre za vprašanje davkov (oblast sicer pripada kralju, dobrine pa obdržijo zase). Sestavljeni so iz 1. klera (višje duhovščine), 2. plemstva in 3. meščano in podložnikov. Stanovi ne oporekajo vladarju zaradi želje o denarju, vendar ga tudi sami hočejo imeti. Stanove skliče vladar sam, sami se ne smejo. Na takem zboru predložijo svoje zahteve. Niso zakonodajni, v glavnem so to davčni organi. In ker imajo v rokah denar nekoliko trgujejo glede pravic. Stanovi in vladar tehtajo kdo je močnejši in ker je kralj odvisen od njih (denar) jih skuša čim manj sklicati.
4. **nižje plemstvo.** Nevarno je ker nosi orožje in zna z njim rokovati. So številčno močni, kralj pa jih tudi potrebuje za vojsko, saj še ni razvita stalna vojska. Med plemstvom, ki v gosp. krizi izgublja denar in ugled se pojavi banditizem in ropanje trgovcev – klativiteštvo. Plemstvo dobi možnost, da se priključi bogatim plemičem ali kralju in s tem preživi. Vendar je problem strelno orožje – ni več potrebno znanje po sukanju meča. Spremeni se način bojevanja, pojavijo se puške. Plemstvo s emora temu prilagodi. Obenem s krizo identitete pa pride tudi gospodarska kriza in plemiči morajo za svoj obstoj prodati zemljo. Pri tem se razvijejo dve vrsti plemstva. Tisti, ki se pridružijo kralju in preživijo krizo in tisti, ki se podajo v razbojništvo in propadejo. Ne smejo se ukvarjati s trgovino saj drugače izgubijo naziv. S tem ko pa se pridružijo v kraljevi vojski pa obdržijo svoj naziv.
5. **cerkev.** Je v stalno napetem položaju z državo. Investiturni boj. V srednjem veku so škofje in huhovniki tudi državni uradniki in upravniki (nemški Kurfürsten), ker so bili praktično edini pismeni. V novem veku se to spremeni. Ang. cerkev se osamosvoji od papeža in prehaja pod vpliv države. Kralje moti ker papež nastavlja škofe. Preko cerkve iz države odhaja tudi veliko denarja. Škofje, ki jih nastavlja papež imejo velik vpliv na ljudi in to vladarjem ni všeč. Postopoma si država (najprej Fr. nato Šp. Kasneja še AO) pridobijo s strani papeža dovoljenje (galikarnizem) za nastavljanje škofov po svoji volji. Španiji celo inkvizicija pride pod vpliv države in postane državna institucija (ki je sicer v rokah dominikancev).

Kralj v novem veku je sicer absolutist, a je omejen z naravnimi zakoni. Če jih prekrši imajo stanovi pravico do upora proti kraljevi samodržnosti. To velja predvsem za zgodnji absolutizem.

KREPITEV MONARHOVE OBLASTI

Počasi se iz kraljev razvijejo monarhi in njihove države postanejo monarhije. Oblast si okrepijo s pomočjo ministrov & svetovalcev. **Vladar ustanovi in vedno bolj krepi sistem uradov (ni več osebnih vezi).**

Ni več splošnih organov, vsak organ se ukvarja z svojimi zadevami (sodni, upravni finančni). Staro fevdalno plemstvo še funkcionira, a dejansko oblast imajo uradi. Vzpostavi se mreža uradnikov, ki skrbijo da lahko kralj vrši svojo oblast. S tem kralj svojo oblast postavi po celi deželi. Prej so to počeli velikaši sedaj pa uradniki. Oblikuje se skupina ljudi, ki upravlja z državo, plačani so s strani države in so izobraženi. Postopoma tudi plemiški sinovi začno študirati in se pripravljati na uradniško funkcijo. Dobre uradnike vladarji odlikujejo s plemenitenjem, s tem kralj oblikuje novo plemstvo, ki je po njegovem okusu.

Problemi te krepitve oblasti. Zaradi stalnih vojn, kralj potrebuje denar. Da pa ga dobi začne prodajati uradniške službe, ki so vedno bolj pomembne in se z njimi da zaslužiti (primer davčni urad). Te funkcije postajajo ne le prodajne, pač pa tudi dedne kakor fevdi (v fr. se temu reče Paulette).

Če je prva faza krepitve oblasti vzpostavitev uradništva, je **druga formiranje rednih dohodkov**.

Stroški za vojno so vedno večji, treba je vzdrževati uradnike, plačuje se tudi diplomacijo v tujini (diplomatski predstavniki v drugih državah), podkupovanje, vohunjenje, darila in penzije potencialnim nasprotnikom, vladarji vse bolj tudi vzdržujejo plemstvo in ga imajo tako na vrvi. Zaradi vsega tega se stroški silno povečajo.

Prihodki vladarja denimo pa so: davki, posojila, prisilna posojila, darila, krediti (z visokimi obrestmi), dohodki novega sveta (kolonije).

Dohodkov je pogosto manj kot izdatkov zato države pogosto bankrotirajo, rekordna denimo je Španija pod Filipom II.

Kralji pogosto razvrednotijo denar tako da mu dodajo manj plemenite kovine (vrednost denarja tako pada). Svojo lastnino in dohodke dajejo v zakup v zameno za posojila. Tu temeljni moderno bančništvo in borza ter delnice.

Uvedejo razne nove davke. Posredne in neposredne: tipičen posredni davek je davek na sol. Za vse neposredne davke pa je bil nujen konsenz med vladarjem in stanov. In tako lahko stanov vladarja zopet držijo v šahu. Z ustanavljanjem davčnih uradov pa se kralj počasi osamosvaja iz primeža stanov.

Tretja faza krepitve oblasti pa je **oblikovanje & monopolizacija nasilja**.

Fevdalci imajo svojo oboroženo silo s katero konkurirajo med seboj in z vladarjem. Država stremi k oblikovanju ene državne vojske in ne več k plemiški vojski. Oblikuje se rojalizacija (ena komanda) in proletarizacija (delitev po premoženju – centurije) vojske. Vedno večjo vlogo dobiva pehota, konjenica pa izgublja tla pod nogami. Brez pehote ni več zmage v bitkah. (Švicarji izumijo pehoto v kvadratu s kopji.) Plemstvo se mora temu prilagoditi tako, da se zaposlijo pri vladarju kot aristokratska najemniška plačana konjenica. Ta vrsta plemičev je zvesta le dokler so plače redne. Ko pa plače niso več tedne pa ropajo, celo svoje zaveznike in so zato kralju potencialno celo nevarni. Do 18. stol. se počasi oblikujejo tudi naborniki.

Monarhove veje oblasti

SODSTVO. Problem je pisanost sodstva. Sodstvo ni enotno. Obstaja patrimonialno sodstvo in tudi cerkveno sodstvo. Močno je kazensko sodstvo. V 15. 16. in 17. stol. je država izrazito nasilna, zlasti ko gre prizadetost čustev. Čast je hitro poškodovana, ne le z dejanji temveč tudi z besedami. Veliko je bojev za čast, saj imajo skorajda vsi ljudje orožje. Tudi kmetje so oboroženi. Vedno več je kratkega ognjenega orožja (mušket). Država to poskuša limitirati. Izrazita oblika bojev za čast je duel, s katerim si z dvobojem lahko povrneš čast. Tako država kot cerkev ostro nastopata proti takim bojem, že v 16. stol. jih prepovedo a ustavijo se šele proti koncu 17. stol.

Še bolj problematično pa je krvno maščevanje. To maščevanje nad celotnim sorodstvom se določa na podlagi teže dejanja (Romeo & Julija). Včasih vojne med družinami trajajo tudi po

več 10 let (umori, posilstva, poboji živine, požigi). Cerkvene in ugledne osebnosti, cehi poskušajo to urediti, pogosto se stvar umiri šele z cerkveno spovedjo in javnim kesanjem.

POLICIJA. Organiziran organ javnega reda in miru, ki se kot tak uveljavi šele v 18. stol. Prve zasnove policije pa poznamo v Fr. in Špan. V 15. in 16. stol.

V Franciji so to oboroženi konjeniki, ki vzdržujejo javni red in mir in so nekakšni predhodniki žandarjev. Niso posebej pogumni, ker so slabo plačani in slabo oboroženi. A vendar popotniki govorijo, da je Francija varna dežela. Imajo svoja lastna sodišča. Po celi deželi jih je okoli 4000. Rkrutirajo jih z ljudskega prebivalstva.

V Španiji pa je ta policija »sacra ermandad« - sveta bratovščina. Prav tako lokalne enote za javni red in mir, ki imajo svoj sodni organ. Sodelujejo skupaj z prebivalstvom.

Mesta se zdijo ljudem varnejša kot podeželje (imajo obzidje in vrata, ki se ponoči zapirajo). Imajo policijsko uro, ki nadzira mesto. Taberne so ponoči zaprte. Straže čuvajo mesto pred požari. Ljudje hodijo spat s »kurami«. Dan se regulira glede na sončni čas. Dojemanje in obvladovanje časa je še povsem drugačno, ni še mehanske ure, ravnajo se po sončni, ki pa se spreminja glede na letni čas. Pozimi je dan bistveno krajši kot poleti. V mestih se prva policija pojavi v Franciji, kajti tu se najbolj centralizira oblast.

Vendar pa je v zgodnjem novem veku pomanjkanje policijskih & sodnih sil privedlo do tega, da se veliko stvari poravnava po zunaj sodni poti.

SODNI POSTOPEK

Sodna tortura je bila sestavni del sodnega sistema, je že formalizirana. Nastajajo sodni zapisi mučenja. Izdelan je cel sistem mučenja, ki pa ni kaznovanje pač pa del sodnega postopka. Sodna tortura je dovoljena že od 13. stol, ko jo papež Inocenc III. Dovolji kot del zaslišanja. Krivda je bila dokazana, če si imel dve priči, ali pa če je obtoženi priznal (za priznanje pa so uporabili ustrezne tehnike). V Angliji je mučenja bistveno manj, nanaša pa se na versko tematiko.

V novem veku se začne revolucija sodstva, s čimer se sodstvo sistematizira. Recipirajo rimsko pravo, ker je v njem omenjen cesar in država, kar a odgovarja tudi takratnim vladarjem. Pojavijo se določene omejitve mučenja glede na stanje človeka. Ne mučijo ljudi pred smrtjo, starcev, otrok in nosečnic. Ne mučijo pa tudi ljudi z posebnim statusom (plemstvo, duhovščina, sodniki, pravniki).

Če obtoženi ni priznal so ga pogosto izpustili. Najbolj vitalnih delov telesa niso mučili – je pa bilo mučenje točno določeno.

Poznali so ZASTRAŠEVALNO (pripravljalno) in PRELIMINALNO mučenje. Že konec 16. in v začetku 17. stol. je tortura začela padati, izrazito pa pade v 18. stol. To se pripisuje razsvetljskim idejam, a novejša raziskave pokažejo, da se je celotna kaznovalna politika spremenila. Počasi se uveljavi zapor, galeja, prisilne delavnice, ki jih denimo srednji vek še ni poznal. Pojavi se vprašanje če je priznanje zadosten dokaz. To vse vpliva na upad mučenja.

KAZNI

Srednji vek in zgodnji novi vek pozna le brutalno kaznovanje. Zaporov ni ker so le ti predragi, poznajo pa globe in izgon. Tipične so telesne kazni, ki so odvisne od statusa. Najhujše so tiste, ki pohabijo (roke, noge, ušesa, oči,...). S tistim čimer si grešil, to so ti odrezali. Izredno popularno je bilo bičanje, tudi ožigosanje (čelo, rama), predvsem za manjše delikte (prostitutke so ožigosali na ramo). Tipične so kazni, ki zadenejo nepremičnine. Radi

uporabljajo tudi sramotilni steber – sramotenje časti, kar je v novem veku nekaj zelo groznega za ljudi ki zavoljo osramočenja povlečejo meč. Najhujša kazen je bila smrt.

Politične kazni: dvoboji, ponarejanje, umor, posilstvo, sodomija, incest, vlomi, požig – za vse to je bila zagrožena smrtna kazen. Pri smrtni kazni je bila izrazita brutalnost, čeprav žensk in plemičev niso obešali.

Kazni z ognjem in vodo so očiščevalne narave. Na grmadi gorijo heretiki, požigalci, čarovnice, sodomiti, ...kar so najhujši delikti.

Ženske utopijo ali žive zakopljejo. Upornike so razčetverili ali obglavili z mečem ali sekiro. Zelo se uveljavi obešanje, ki je sramotna kazen.

Po smrti pride na vrsto razkazovanje trupel kot zastraševanje in tudi kot še hujša kazen, ker truplo ni zakopano (in ne more v Nebesa).

Kaznovanje je javno. Nosi vrsto sporočil: zastraševanje (čeprav so med usmrtitvami številne tatvine v množici), država kaže svojo moč.

Usmrtitve se dogajajo na tržne dneve, ko je bilo veliko ljudi. Sprva so usmrtili na kraju zločina, kasneje pa na stalnem kraju. Vedno je bil prisoten duhovnik, kateremu je obsojeni priznal dejanje in se spokoril ter bil tako takrat ponovno sprejet v krščansko občestvo.

Množica se večinoma ne strinja z brutalnostjo, obenem pa to dojemajo kot nekaj kar vzpostavlja red in mir ter tudi očisti zločinca. Neke vrste katarza.

V 15. in 16. stoletju je kup starih in novih elementov. Razvije se pravo, finance in vojska, vendar je vse skupaj še silno vijugasto. Polno je barbarskih prvin, ki pa se mešajo z novoveškimi. Nastane profesionalna birokracija. Bistveno več institucij kot v srednjem veku, ki so namenjene izvrševanju in upravljanju oblasti. Oblast je tudi mnogo bolj enotna in dostopna ljudem.

GOSPODARSTVO Evrope v 16. stol.

V dolge 16. stol (140 let) je Evropi skupna gospodarska rast.

- Tipične so poteze predindustrijske ekonomije starega režima.
- Tipične poteze srednjeveške družbe
- Tipične poteze novoveške družbe (nekaj novega)

PREDINDUSTRIJSKE POTEZE

- Večina kapital je vloženega v agrarni sektor (85% ljudi je v poljedelstvu)
- Izrazito prevladuje proizvod hrane
- Še vedno je veliko neobdelanih področij, ekonomija je regionalna, saj se odvija v krogu 10 km. (slaba povezava & trgovina)
- Nizka produktivnost (za nek produkt je potrebno veliko dela)
- Zelo labilna ekonomija (če so gospodarska nihanja se to takoj pozna na ekonomiji)

NOVE POTEZE

- Prodiranje denarnega gospodarstva (v kmetijstvo, na lokalne trge)
- Novi podjetniški odnosi (ni več zadržkov do profita)
- Gospodarska rast (povečanje produktov in storitev). Dosežemo jo na dva načina; tako da zaposlimo novo delovno silo, ali pa enaka delovna sila izdelava več izdelkov (gospodarski razvoj). Za zgodnji novi vek je značilno da gospodarske rasti praviloma ne spremlja gospodarski razvoj.

Zgodnji novi vek izumi številne nove pripomočke.

Rast je v glavnem extenzivna:

- premiki v ekonomski strukturi so šibki
- tehnološke inovacije in povečana produktivnost so redke

Vendar v zah. Evropi se postopoma začne hi-tech.

DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI

- več delovne sile
- nove potrebe in povpraševanja
- nova redstva

Na te dejavnike pa vplivajo:

- A. rast prebivalstva   B. spremembe v okusu   C. država
D. novi trgi   E. psihološki motivi

A. Rast prebivalstva

- Poveča se povpraševanje po hrani, zato v 16. stol. povečujejo obdelovalne površine (ponovno naseljujejo pustote, izsušujejo močvirja,...), povečajo trgovino z žitom, mesom, pijačo

- Meso spet postane redkost na kmečkih krožnikih in je namenjeno le za praznike. Meso spet postane drago, saj prebivalstva, zahteva več hrane – žito je pa hranljivejše od mesa, pa tudi pridela se ga lahko večje količine.
- Razvijejo se tudi oblačila, obleke in v skladu s tem tudi povpraševanja.

B. Spremembe v okusu

- Razširi se pitje vina. Uveljavi e uporaba spodnjega perila.
- V 16. stol postaja sladkor širše dostopen in lahko si ga privoščijo tudi srednji sloj (prej so sladili z medom).
- Želje po začimbah in tobaku, zaradi česar pride do številnih podvigov na morju. Ljudje popijejo ogromne količine žganja.
- Spremeni se tudi stanovanjska oprema (pohištvo postane element na katerega je treba računati, estetika
- Gradbeništvo – 15, 16. stol. renesančne palače.
- Luksuz; obleka, pohištvo, nakit.

C. Država

- Država rabi orožje (livarne topov). Oblikuje se stalna vojska, privatne vojska je predraga za vzdrževanje.
- Država mora financirati vojsko z orožjem, konji, hrano. To pa pripomore k gospodarski rasti s financiranjem obrtnikov.

D. Novi trgi

- Rusija se vključuje v evropske trge
- Začne se uvoz in izvoz, kjer se oblikuje svetovna trgovina s centom v Evropi.
- Evropejci (Špan. In Portu.) stalno plujejo in odkrivajo nove trge. Portugalci odkrijejo morsko pot v Indijo, Španci najdejo Južno Ameriko. Počasi se stalno naselijo v Ameriki, ker pa želijo jesti hrano iz Evrope jo morajo uvažati. Uvoz in izvoz z novim svetom začne funkcionirati.

E. Psihološki dejavniki

- Individualizem. Posameznik se hoče uveljaviti v družbi. Posameznik ne skriva in se ne sramuje svojega znanja.
- Ljudje se ne sramujejo več bogastva. Bogastvo te popelje med izbrane (uveljavijo se obrest, oduševstvo). Biti bogat ni več greh, ljudje si želijo biti bogati.

NOVA SREDSTVA, KI VPLIVAJO NA GOSP. RAST

Finančna sredstva

- Povečanje denarne mase
- Pomanjkanje plemenitih kovin
- Blokirana rast
- Iskanje novih nahajališč zlata in srebra v Evropi
- Iskanje Sudanskega zlata
- Najdejo zlato na Karibih
- Roparki pohodi Cortesa in Pizarra
- Srebro v Mehiki in Peruju

- Dotok srebra v Seville
- Inflacija

Portugalci so motivirani za plovbo okoli Afrike iz koder dovažajo srebro in zlato. Sudansko zlato je poglavitni motiv. Kolumb odkrije Ameriko. To deželo Cortes in Pizarro popolnoma izropata (zlato). Iz tega zlata kujejo denar v Evropi. Vendar pa je tudi tega zlata enkrat zmanjkalo. Nato v Mehiki in Peruju odkrijejo rudnike srebra. T srebro furajo v Evropo, deloma tudi na Kitajsko kjer ga zamenjajo za porcelan in svilo.

Vendar pa je ta dotok srebra vplival na inflacijo, saj se je zaradi tega povečalo število kovancev.

Pospešujejo kreditne instrumente, uveljavi se **menica** (vrednostni papir, s katerim se nekdo obveže, da bo ob določenem roku določeni osebi plačal določen znesek) , kar pospešuje ekonomijo.

16. stol. ni zelo inovativno, čeprav so neke nove tehnike na področju rudarstva (hidravlika, gradbeništvo, plavž).

Nove tehnike

- Inovacije iz 15. stoletja
- Visoka peč
- Tiskarstvo
- Steklarstvo
- Amalgamiranje
- Gradbene tehnike (zidovi, ki jih krogla ne prebije)

Zgodi se sinteza več izumov, saj so bili vsi element na voljo , posameznik pa te elemente združi (mehanika + intelektualizem)

Akcija države

- Monetarna politika (država zmanjšuje količino denarja in s tem povečuje njegovo vrednost)
- Carina
- Monopoli (nad rudniki, surovinami)Višek proizvodnje ali izvažajo ali pa imajo kar svoje predelovalne manufakture.

Začne se zgodni marketing, ne le praktično pač pa tudi teoretično.

DEMOGRAFSKI RAZVOJ V EVROPI V 16. STOL.

Človeška populacije je izredno fleksibilna. Človek veliko investira v preživetje sebe in svojih otrok. Ko ni hrane za preživetje je tudi populacija manjša. Demografska rast je bila takrat 8%, danes pa je 1,8%.

Za rast populacije je potrebno:

- Večje število otrok in majhna umrljivost.
- Starost prebivalstva, mlajše kot je prebivalstvo več je otrok
- Poroka, ki legitimira produkcijo otrok. Po poroki so dovoljeni spolni odnosi in reprodukcija.

DEJAVNIKI DEMOGRAFSKE RASTI

- A. dejavniki prisile (človek nima vpliva)
- B. Dejavniki izbire
- C. Dejavniki blokade

A. Dejavniki prisile

- Klima
- Geografski prostor (rodovitnost/nerodovitnost)
- dostopnost do obdelovalne zemlje
- načini poselitve (relief)
- energetske viri
- bolezni

Ti dejavniki so med seboj soodvisni, traja več generacij, da se lahko spremenijo. Prebivalstvo pa se mora na to prilagoditi.

B. Dejavniki blokade

- ritmi (kdaj so poroke, ki kontrolirajo število rojstev. Starejša kot sta zakonca, manjše je število otrok).

C. Dejavniki blokade

- kuga
- mortaliteta otrok (če si preživel 15 let si ime veliko verjetnost, da boš živel tja do 70 leta), veliko otrok je umrlo v fazi tja do pet let.

Prebivalstvo Evrope se v začetku novega veka zelo zmanjša glede na srednji vek. (cca. 70 – 80 milijonov), ob koncu 16. stol pa je to število preseglo za okoli 20 milijonov.

Slabih letin in pomanjkanja je bistveno manj. V 16. stol. se počasi uveljavljajo kulture iz Amerike. Nekatera področja (Ang., Niz., It.)pa uvajajo novotarije v kmetijstvu. Izboljša e tudi transport. V Evropi se začenja prenaseljenost in življenjski standard v Evropi precej pade. In okoli 1600 zopet pride do določene krize.

V 16. stol. mortaliteta sega malo pod 40, medtem ko pa nataliteta dosega med 40 in 50. Celibat je razmeroma redek. $\frac{1}{4}$ Otrok umre pred preden dopolni eno leto. Veliko ljudi umre še preden dosežejo poroko in imajo otroke.

Kuga in vojne imajo velik vpliv na demografijo. Vojne prinese opustošenje in bolezni, posledice pa so; manj porok in posledično manj otrok.

Nataliteta je odvisna od porok, saj se 85% otrok rodi v zakonu, pred poroko pa je spočetih kakih 20%.

Starejša kot je ženska manjša je možnost za rojevanje otrok.

V času posta in težkih poljskih del pade število spočetij (življenjski ritem). Ženske, ki delajo izgubijo na mleku, kar pa vpliva na dolžino dojenja.

Demografska rast ima svoje socialne posledice. Raste revščina (mesta, podeželje). Pojavi se kajžarstvo. Država ne mara revežev, zato poskuša omejevati poroke. Cehi se začnejo zapirati, prihaja do konkurenčnosti. Tudi plemstvo je v težavah (poroka in dota stanejo, otroke je treba šolati,...) Veliko plemstva gre zato v cerkvene službe in nima otrok.

Med-porodni intervali.

Ženska je praktično plodna od 15 – 40 leta (fertilna doba). Vendar v resnici se poročajo okoli 20 leta, tako da ženske praktično nimajo otrok pred 20 letom. Fertilna doba tako traja približno 10 do 20 let. Vendar se tu še doba dojenja tako, da se porodna doba skrajša na okoli 10 let. Šteti moramo še to, da je do spočetja v povprečju potrebnih 5 do 6 mesecev.

Če upoštevamo, da nota vsak peti otrok umre pred dopolnjenim 1 letom.

Če upoštevamo vse te elemente pridemo do maksimalno 8 otrok, a verjetnost je bližja 6. Od teh ji $\frac{1}{2}$ ne preživi do 15 oz. 20 leta, tako da imamo družino približno 5 ljudi (oče + mama + trije otroci).

V 17. stol. spremembe. Kuga zopet udari po letu 1750, ko prizadene tudi podeželje. Umrljivosti botrujejo tudi slabe higienske navade in številne bolezni; tifus, koze, malarija, tuberkuloza.

Slabšajo se sanitarni pogoji, posledično se populacija zmanjša (stagnira).

V zadnji četrtini 17. stol. kuga prizadene Italijo, Katalonijo (Aragon), Nemčijo, Francijo, Anglijo.

Namesto demografske rasti se zopet začne kriza in tokrat ne upad prebivalstva, pač pa stagnacija.

Poleg bolezni stanju botruje tudi togost agrarnih struktur (zemlja ni dovolj pognojena, veliko zemlje je v prahi).

Kljub vsem tegobam, pa ni padca prebivalstva, saj Evropa uspešno odgovarja na težave. Starost pri poroki se dvigne, par se poroči, ko si ustvari svoj dom. Ljudje se zaradi gospodarske krize poročajo kasneje, dekleta pri 22 in fantje pri 26.

HIDELOVA ČRTA = vzhodna Evropa ima nizko starost poroke, zahodna pa visoko. To pomeni, da je na vzhodni Evropi večja demografska rast.

Razporeditev prebivalstva

Razmere med mestom in vasjo?

Gostota v posameznih regijah?

Starostna struktura prebivalstva?

Večina živi a podeželju, a po 1400 se prebivalstvo v mestih povečuje. Pred 1400 je 8% prebivalstva v mest. Okoli 1500 je meščanov že 10%. Več meščanov je v Sredozemlju (17%), vendar pa začnejo mesta v Sredozemlju v 17. stol. upadati zaradi kuge. Zaton v Sredozemlju se zgodi tudi zaradi prenosa trgovine na sever in preko luže. Število mest pa je v Evropi primerljivo z današnjimi.

Prebivalstvo v mestih raste zaradi novih trgov in s tem možnosti preživetja. Konec 17. stol. je na Nizozemskem že 40% prebivalstva urbanega, medtem, ko je v istem času na Poljskem manj kot 10% meščanov.

Zaradi migracij prihaja do presežka žensk. Migracije so večinoma poklicne (švicarska garda, mornarji). Mornarji plujejo in se na novi zemlji tudi naseljujejo. To so predvsem mladi moški ki še nimajo družine. Mnogi se nikoli ne vrnejo.

Gostota prebivalstva: Najgostejša so najbolj razvita področja. Nizozemska 50ljudi na km², Sv. It. 44/km², Fr. 36/km², Nem. 22/km², Anglija 14/km², Vzh. Evropa 14/km², Rusija 1-2/km²

Temelj prehrane je žitna produkcija. Krušna žita (pšenica, rž, ječmen), jara žita (proso, oves, ajda). Kruh je večinoma mešan med pšenico in ržjo.

Agrarne strukture so toge, ker ni inovacij, a kmetijstvo kljub temu raste. Krize so relativno redke. Temeljni problem je relativno slab donos. Evropsko povprečje je 5:1. Vendar pa bolj kot se bližano 17. stol. manjši je donos.

Zemlja je iztrošena zaradi slabega gnojenja in intenzivnega kmetijstva.

- ugotovili so, da zbiranje hlevskega gnoja pomaga zemlji = bogati kmetje imajo ogromno gnoja. Čez dan pasejo na pašnikih, zvečer pa jih zaprejo na praho.
- Vprašanje plevela (ne rabi hrane zato hitro raste). Zato večkrat orjejo in gnojijo tudi z samim plevelom,
- Razni škodljivci. Postavljajo ptičja strašila. Boriti pa se morajo tudi proti mišim in črvom, ko je žito že shranjeno.

Področje inovacij je Ang., It., Niz., Fr. = bistveno povečajo uporabo železa in jekla. Orodja pa so še vedno stara; cepec, motika, kosa, srp, plug. Parni stroji se pojavijo šele v 18. stol.

Še vedno prevladuje triletno kolobarjenje, vendar na praho začnejo saditi tudi deteljo, ki je neke vrste gnojenje. Med kolobarjenjem pa si zemlja tudi odpočije. Postopoma se s sajenjem detelje praha ukinja.

Uvajajo nove rastlin, a ne veliko (koruza, krompir, paradižnik, tobak). Koruza je prva rastlina, ki jo v 17. stol. začnejo jesti. Krompir šele v 18. stol., z njim izkoreninijo lakoto iz Evrope.

V 16. stol se začne tudi ponovno izsuševanje in namakanje. Izsušujejo predvsem Nizozemci. Pogruntajo nove tehnike, ki jih nato prodajajo v tujino (Fr., Ang.). Namakalništvo, pa uporabljajo v It (Padska nižina, Benečija), kjer gojijo riž. Te nove tehnike zahtevajo ogromno kapitala. – pozanjo dvoletno in triletno kolobarjenje, ki je odvisno od klimatskih razmer.

Mesta so pomemben dejavnik prostorske strukture agrarne proizvodnje.

Prvi pas okoli mesta 10km = zelenjava

Drugi pas 100km = mesni izdelki

Tretji pas dlje kot 100km = žito

Oblikujejo se izvozni centri: žito – Sicilija, rž – Poljska.

Pri tem je pomemben transport (po rekah), zveza Hansa, od 17. stol. pa Nizozemci. Nizozemci tudi sistematično zbirajo človeški gnoj v mestih, kar ima ugoden učinek na polja in tudi na higieno mest. Začnejo se ukvarjati tudi z gojenjem rož (tulipani) ker imajo zaradi trgovine dovolj denarja da se lahko igrajo.

Zahodna Evropa v 16. stol. postaja mnogo bogatejša od Vzhodne, kar se pozna še danes. Razvojni impulzi pa ne prihajajo več s Sredozemlja, pač pa s Sev. in Zah.

Jasno se začne razločevati med dobrimi izdelki in slabimi izdelki. Dobri izdelki so namenjeni izvozu.

Govedoreja

Veliko jo je v Španiji in v Padski nižini. Ob Donavi se z njo zalaga Nemška mesta iz Benetk pa se zalaga zahod. Živinoreja se transportira peš, kože se rabi za strojenje.

Ovčjereja

Zaradi mesa in volna (Merino – Španija). Španska volna je draga ker je izredno dolga. Vendar španska ovčjereja uničuje poljedelstvo, tako da morajo žito uvažati, a zaradi mitnin in davkov država podpira uvoz in obenem ovčjerejo.

Tisti, ki imajo prost kapital, ga investirajo v perspektivne delovne obrate. To počne predvsem novo mlado plemstvo, staro pa temu ne zaupa in še naprej živi od dajatev in tlake.

V Vzh. Evropi se od 15. stol razvija sistem, kjer je kmet privezan na zemljo (na zahodu so kmetje večinoma svobodni), in imajo tudi do 6 dni tlaki tedensko. To počnejo zaradi doprinosa, s čimer bi lahko povečali investicijo kapitala v gospodarske obrate (po zgledu zahoda).

REFORMACIJA

Vzroki:

Nova stališča v odnosu med Bogom in človekom. Zato ne govorimo le o vzrokih pač pa še o motivih in pogojih.

Sprožitelji reformacije: Luter, Menarton, Ekvolonkudus, Kalvin, Trubar, Grebl, Zwingli,...

Kaj so bili vzroki teh ljudi, da so šli v reformacijo?

Kot posamezniki so šli v neko svojo odločitev.

Ko je denimo nek kmet v Zurichu ugovarjal krstu otrok (bil je prekrščevalec) je mestni svet sprejel odlok o obveznem krstu otrok.

Velike in majhne družbene skupine katolikov so znotraj sebe različne in sprejemajo nove ideje. Zato lahko poleg širjenja reformacije govorimo o sprejemanju reformacije. Posamezniki so nove ideje sprejeli skozi mnogo sit in cedil. Preko lastnega filtra osebnih lastnosti, preko svojih lastnih ozkušenj kar pa je vodilo ali do ponotranjenja teh izkušenj (sprejetja) ali pa zavrnitve. Sprejemanje teh idej pa pogosto vodi do radikalizacija (drugim pokažeš, da si drugačen).

Krščanski nauk pušča dovolj prostora (čeprav je dogmatsko jasno strukturiran) za vse sloje ljudi, ki si lahko marsikaj po svoje razlagajo. Vendar pa je včasih to vendarle bilo preveč izven dogem in je izpadlo kot herezija. Določene skupine ljudi so bile v razlagah preveč ekstravagantne in so obveljale za HERETIKE.

Katoliška cerkev je veliko marginalnih skupin, ki so bile sicer sumljive, integrirala vase (frančiškani), ne pa vseh. So nekatere, ki so preveč ekscentrične. Krščanstvo samo je razmeroma dinamično.

Reformacijske ideje so skrajna pospešitev reform katoliških idej, ki so pripeljale do tega, da jih je cerkev vrgla iz sebe. Že stoletja je bila namreč prisotna težnja po reformi cerkve. Luter ni imel nobenega namena po ustanovitvi svoje cerkve.

Po letu 1550, pa sta se v Nemčiji ustalili dve cerkvi: Katoliška in Luteranska. 1580 se Luteranske cerkve združijo pod eno strujo.

Spremembe vplivajo na vse sloje življenja: gospodarske, teološke, življenjske, ker so vsi sloji takrat močno prežeti z religijo. Spremembe vplivajo na stališča in vrednote posameznika. Do ljudi pa pride to preko kolektivnih kanalov (oglasne deske, prižnica, tržnica,...)

Ne moremo govoriti le o vzrokih, pač pa tudi o motivih in pogojih reformacije. Ljudje (verniki) so aktivni v delovanju dejavnosti, v širjenju, sprejemanju. Če je ljudem nova ideja všeč jo sprejmejo in širijo.

VZROKI, POGOJI & MOTIVI SPREJEMA REFORMACIJA

Ecclesia semper reformanda est! (Cerkev se lahko vedno reformira), to so vedeli že v srednjem veku. Vendar prej nikoli ni prišlo do tako množičnih »uporov«.

Splošni vzroki (tisti ki jih posredujejo v srednjih šolah, a so žal napačni ali pa ne popolnoma pravilni):

- o Korupcija cerkve (odpustki). To je zastarela teorija in se danes ne uporablja več. Ko bi se to odpravilo bi se tisti, ki so šli v reformacijo vrnili v cerkev, a se ne. Medtem pa ko Erazem Rotterdamski, ki je velik nasprotnik cerkve (v njenem moralnem smislu) ne gre v reformacijo.
- o Katoliška interpretacija. Luter se ni bil sposoben držati se 10 zapovedi, vladarje pa je povlekel pohlep po denarju. Tudi ta interpretacija je napačna. Luter je bil namreč povsem sposoben se držati cerkvenih zapovedi, in se jih je tudi držal. So ga pa motile določene nepravilnosti v cerkvenih praksah.

Feubre je rekel: »Veskemu gibanju je potrebno najti verske vzroke«

Pri ljudeh je bil v tem času zelo navzoč strah (kuga, Turki, 100 letna vojna, umori,...). Postavljajo si vprašanje zakaj je toliko nadlog? Odgovor je da je to Božji srd zaradi preobilice greha v človeštvu. V 2/2 15. stol. se je v ljudi naselil strah pred grehom. Greh je bil poudarjen 10x. Vsak greh je bil že veliki greh. Tdi Luter je bil obseden z grehom!

V umetnosti se odraža strah. Od 15. stol dalje Jezusa upodabljajo kot izredno trpečega (teologija križa). Zato poudarjajo poslednjo sodbo, ker radi prikazujejo Pekel. Izredno priljubljen je motiv mrtvaškega plesa (Hrastovlje), ki prikazuje enakost vseh pred smrtjo. Smrt ni več počasna in lepa (kuga). Nastajajo priročniki tipa ARS MORIENDI. Pravzaprav v svetu velja nekakšna obsedenost s smrtjo. Zatočišče pred smrtjo pa so jasno Marija in vsi svetniki (zelo priljubljena ja sv. Ana, ki je mati Marija, in je v sebi nosila zaklad = Marija). To je občasno in pri marsikaterih ljudeh že mejilo na mnogoboštvo.

Poleg svetnikov po je za tolažbo in rešitev skrbela še cela vrsta zakramentov. Odrešitev je bila mogoča le v okviru cerkve – NULLA SALUS SINE ECCLESIA. Če si hotel, da zakrament deluje si moral biti pri njem prisoten, torej si moral biti v cerkvi.

Duhovniki so bili ljudje s posebnimi močmi, ki so spreminjali kruh in vino v telo in kri Jezusa Kristusa. Pomembno je bilo število maš. Cerkev je v tem času iznašla še odpustke, ki pomagajo k zmanjšanju kazni v vicah. ODPUSTEK = Jezus in svetniki so z svojimi zaslugami ustvarili zakladnico cerkve, do katere lahko dostopa vsak katoličan tako, da gre k spovedi in obhajilu. Kasneje pa je prišlo do zlorab tega.

Cerkev je imela celo vrsto inštrumentov s katerimi je operirala, a to ljudem ni dajalo zadoščenja pred smrtjo. Zato ustvarjajo razna gibanja »De vocio moderna«, kjer berejo sveto pismo in razna mistična gibanja, kjer se Bog neposredno dotakne človeka.

Ker cerkvena praksa ni dajala gotovosti odrešenja se je človek ob smrti počutil sam.

Papeži so aktivno posegali v politiko in so se spremenili v posvetne vladarje, sodelovali so v raznih zarotah,... vendar pa je bilo isto papeštvo izrazit podpornik humanizma in renesanse.

Pri vsem tem je cerkev pozabila na svoje dolžnosti. Škofje niso nadzorovali svojih škofij in niso v kontaktu z verniki, pogosto rezidirajo v Rimu. Tudi številnih župnikov ni med ljudmi, imajo svoje namestnike. Ti namestniki pa so slabo plačani, zato kockajo, imajo otroke, so gostilničarji. Pogosto so slabo izobraženi in zato tudi ne zadovoljujejo ljudi, ki se zatekajo k svojim razlagam. To je eden od razlogov, ki pripelje do mišljenja, da so duhovniki povsem običajni ljudje in nimajo nobenih posebnih moči. Do tega pripelje cela vrsta vzrokov, saj ljudje vidijo, da duhovniki niso nič boljši od njih samih.

V 15. stol. je čas vzpona individualizma. To se kaže v večji laičnosti in izpostavljenosti posameznika (podpisi slikarjev). Pri veri pa se to kaže v osebni veri (Jean d'Arc) in večji vlogi laikov cerkvi.

Padel je ugled duhovnikov, zaradi nemoralnega življenja, pojavi se pa tudi zmeda kaj je Bog. Nek duhovnik je namreč kar svojega psa pokopal v posvečeno zemljo.

V sled temu tridentinski koncil ponovno ovrednoti življenje duhovnikov.

Spremeni se odnos med cerkvijo in državo. Od 14. stol. se začnejo oblikovati nacionalne cerkve. Država pogosto stopi cerkvi na pomoč, posega pa tudi na cerkveno področja (španska inkvizicija, umeščanje škofov).

V glavnem, pojavi se cela vrsta procesov, ki pripeljejo do pogojev, ki so ugodni za reformacijo.

Praktično vsi ljudje so izrazito verni, a pojavijo se poteze, ki so nekoliko laične. Recimo dobrodelne dejavnosti, ki so v domeni cerkve se v 14. stol pojavijo tudi kot meščanske dejavnosti (špitali).

Kaj je torej tista prava avtoriteta, če to ni duhovništvo? To postane biblija. Pojavi se lakota po bibliji, ki se pojavi z iznajdbo tiska. Biblije se prevajajo v ljudske jezike. Bere jih socialna elita, ki je vir idej kaj storiti z cerkvijo, ki je v krizi.

To pa pomeni, da so prevodi svetih knjig rodili reformacijo in ne reformacija sveto pismo.

Humanizem & Renesansa.

Kaj je skupnega med humanizmom in reformacijo? Zakaj se nekateri humanisti ne priključijo reformaciji?

Erazem Rotterdamski je deloval v Baslu. Humanisti so bili v prvi vrsti filologi, torej tekstni kritiki, hkrati pa so vsi kristjani. Poudarjajo osebno veri, in ker so tekstni kritiki jih zmoti Hieronimova VULGATA. In Lorenzo Balla se loti pisanja pripomb k novemu testamentu. Te pripombe 1505 izda Erazem Rotterdamski. Najde napake v Hieronimovem prevodu. S tem se pojav tudi zanimanje za grščino in hebrejščino. Želijo poznati originalne tekste. In tako odkrivajo kako se prevod oddaljuje od originala. Odkrijejo, da obstajajo še drugi razodeti teksti, ki jih cerkev ne priznava (Judovska KABALA).

Humanisti so tako v načelu reformatorji cerkve, a so optimistični glede tega, da je človek sposoben izbrati dobro in ne zla. Reformacija pa je v tem smislu izrazito negativno nastrojena.

Humanizem v Nemčiji.

Že pojmuje enotnost nemškega jezika kot naroda in se pojmujejo kot cesarstvo. Želijo ustanoviti novi Rim. Resničnost pa je drugačna, saj ni enotne centralizirane oblasti. Cesar v bistvu nima nobene moči. Medtem, ko je v Italiji nosilec humanizma socialna elita v mestih in dvorih (Padova, Neapelj, Ferrara) in tudi papež ter duhovščina (univerze pa ne), so v Nemčiji socialna elita in mesta slabo razvita, zato so nosilci humanizma univerze. Odkrivajo svojo zgodovino (Konrad Celtis) v antični Tacitovi Germaniji. So proti Rimu in proti papežu, ker tja odteka denar.

Okoli leta 1500 se začne tudi na Nemških dvorih humanistična dejavnost. Gradijo dvore v renesančnem stilu in imajo humanistično izobražene uradnike. To zelo forsira cesar Maksimiljan I. Zelo humanistična je denimo univerza v Wittenbergu kjer predava Luter.

Lutrove formulacije so pomenile neko novost (čeprav je on to smatral kot vrnitev k praksi krščanstvu). Je med prvimi, ki je trajno in uspešno oblikoval novo veroizpoved.

Luter se je rodil 1483 v Eisenah. Njegov oče je bil kmet, ki je vzel v zakup rov bakra. Bil je razmeroma premožen in je postal podjetnik. Luter je bil strogo vzgajan. Šolal se je v Magdeburgu, kjer so šolo vodili pripadniki gibanja »de vocio moderna«. Študiral je v Erfordu, kjer se je tudi spoznal z humanističnimi idejami (spomnimo se namreč, da so bile v Nemčiji

univerze nosilke humanizma). Humanisti so vzpodbujali cesarja naj širi izobrazbo v Nemčiji, da se bodo otresli Italije.

V začetku 16. stol. postane MAGISTER ARTIS (1505), nato pa začne študirati pravo. Nekega lepega dne ga zajame nevihta, in Luter se pod drevesom zaobljubi, da če jo bo preživel, da bo šel v samostan (zaobljubi se sv. Ani). Res vstopi v samostan med AVGUŠTINCE. Avguštinca se delijo med observante (strožji), conventalci (blažji). Vstopi med observante in živi estetsko življenje. Začne študirati teologijo, ki jo tudi poučuje v Wittenbergu, vmes pa je posvečen za duhovnika.

1511 doktorira iz teologije v Wittenbergu. 1512 odide Rim, začne pa tudi preučevati Sveto Pismo. Začne oblikovati svoj teološki sistem, ki ga 1515 tudi objavi. Ta pa sproži polemike v krščanskem svetu.

Med 1511 in 1518 je izoblikoval svoje radikalno stališče med odnosom človeka in Boga. Svoje osebne probleme je formuliral na teološkem področju drugače od krščanske doktrine (teze je napisal v latinščini). S svojimi izredno radikalnimi tezami je sprožil celo polemiko.

6x dnevno je šel k spovedi, a nikoli ni imel gotovosti, če dela prav. Ni čutil odpuščanja svojih grehov. Boga vidi kot strogega sodnika. Strah pred svojo grešnostjo ga ne mine niti glede na to, da strogo drži cerkvenih zapovedi. Po drugi strani pa cerkveno prakso najde kot neustrezno. Zato išče teološke rešitve. Rešitev išče pa predvsem zase in ne zaradi neke reforme cerkve. Njegov cilj nikakor ni reformacija.

Luter ugotovi, da če človek dela kar izhaja iz njega samega, da je to greh. Človek je sam po sebi grešen. To naj bi bila njegova psihična travma iz otroštva zaradi prestroge vzgoje – Problem, da bi to dokazali je premalo virov.

Tudi, ko je razvil svojo teologijo je imel še vedno velik smrtni strah pred Bogom in kaznijo.

Luter pravi: »Dobra dela ne odrešujejo, pač pa odrešuje le vera (sola fide). Božja pravičnost je taka, da si zveličan, če le verjameš. Vera je tista, ki človeka naredi dobrega in pravičnega.«

Njegovi temelji so:

- Sola fide (samo vera)
- Sola gratia dei (samo Božja milost)
- Sola Scriptura (samo Božja beseda), z njo pridemo do prvih dveh

Iz tega sledi, da je potrebno ponovno utemeljiti in postaviti zakramente. Če je vera, milost in Božja beseda edino – potem ni potrebe po zakramentih, ostane le krst in obhajilo. Sveto pismo dobi neko avtonomijo. To je Lutrov koncept svobode.

Ljudje, ki so brali njegove teze so videli, da on nagovarja k temu, da je cerkev nepotrebna, da papež ni več pomemben. Iz tega sledi negiranje Lutra.

Luter ponovno definira sistem svobode (svobodne volje). Kdaj je kristjan svoboden? Tako je bilo naslov enemu od njegovih spisov.

On izvora iz nauka in nima političnega segmenta. Svoboda je stvar božje milosti. Svoboden kristjan se odtegne zapovedim, ki jih nalaga cerkev in katere ne izhajajo iz svetega pisma. Spoštuje le zapovedi navedene v bibliji. Človek lahko dela vse česar mu biblija ne prepoveduje.

To nima sicer nobene skupne točke z svobodno voljo, saj svobodne volja že sama po sebi vodi v greh.

Luter se vpraša, kaj sploh je cerkev? Zanj je cerkev v bistvu nevidna zato je institucija nepotrebna. Cerkev tvorijo cerkvene občine. Zanj ni kakovostne razlike med vernikom in duhovnikom. Vsak je lahko poklican k temu, da pridiga in pričuje. Cerkvena skupnost naj tako izvoli svojega »duhovnika«.

Obhajilo prejemajo pod obema podobama. Koncept maše je drugačen. Maša nima žrtenega značaja. Hierarhija je nanovo postavljena.

Področje oblasti in vprašanje poklica?

V krščanskem pojmovanju je delo kazni za izvirni greh, pri Lutru pa se to radikalizira. Jezus poziva naj delamo iz ljubezni do bližnjega, kar pa se kaže v vestnem izpolnjevanju svojega poklica. To pomeni, da le si asket si egoist (tudi beseda Beruf = poklic = biti poklican). Še vedno pa pojmuje polic kot nekaj statičnega, saj naj bi vsak ostal pri svojem poklicu. Šele Kalvin pravi naj se vsak povzpne čim više v svojem poklicu.

Luter je uperjen proti pridobitniški dejavnosti, v stilu ne nabiraj si bogastva na zemlji,... po Kalvinu pa je bogatenje Bogu všečno.

Dobra dela niso sredstva zveličanja, čeprav so zaželena, so sad božje milosti. Ne delaš dobro, da prideš v nebesa, pač pa delaš dobro, da služiš sočloveku.

Kako funkcionira oblast?

Katoliško: »Bog ima dva meča, enega vihti Cerkev, drugega pa vihtijo vladarji za Cerkev.«

Luter: »Teorija o dveh imperijih (sv. Avguštin). Prva oblast je duhovna in je Kristusova.

Svetna oblast pa je od nje ločena in je posledica izvirnega greha. Oblast je zaščita pred destruktivnim delovanjem človeka. Oblast je nujna zaščita.

Luter izpeljuje v državi dolžnost podanikov se pokorijo oblasti. Kakor doma družina očetu. S tem ko si pokoren oblasti tudi izpolnjuješ ljubezen do Kristusa.

Takrat je veljala družbena ureditev: **oratores** (duhovniki), **bellatores** (vitezi) in **laboratores** (kmetje), ki se ločijo na status politicus (uradniki, plemiči), status ecclesiasticus (kler) in status economicus (kmetje, trgovci, obrtniki).

Luter je bistveno razširil vsebino statusov in točno definiral kaj kdo v njih počne. En človek lahko spada v več statusov. Nek kmet je obenem economicus, ko skrbi za družino in ecclesiasticus, ko versko izobrazuje otroke, hkrati pa še politicus, ker je glava družine.

Ta Lutrova doktrina se je izoblikovala postopoma in skozi leta. Pripeljala ga je v nasprotje z cerkveno prakso. Zlasti so ga motili odpustki.

Svojih 95 tez je napisal v latinščini (kar pomeni, da niso bile preveč javne, saj so jih razumeli le visoki intelektualci) in jih 31. Okt. 1517 nabil na vrata Wittenberške cerkve. Med drugim je obsodil prodajo odpustkov (ker je vsiljiva, in zahteva plačilo) in kult svetnikov.

1517 je nemški cesar Maksimiljan I. že star in vse se da bo kmalu umrl (umre 1519). Zato je precej aktualno kdo mo nadškof na Saškem. Škof je hkrati tudi volilni knez, zato ga želijo vsi imeti na svoji strani oz. nastaviti svojega. Papeževa stranka ga je kupila z pomočjo prodaje odpustkov. Pri tem je Lutru zavrelo. Svoje teze je poslal temu škofu. S tem pa je sprožil mehanizem reformacije, ke se je že dlje časa sestavljal, sedaj pa se je začel vrteti.

Luter je začel širiti svoje ideje in kmalu je s strani cerkve prišla proti reakcija. Luter sicer ni imel namena biti heretik, a Rim ugotovi, da so njedove prakse napačne.

1518, ga že želijo utišati. Pritisnejo na njegov Avguštinski red, a ga ta ne more prepričati. Pozovejo ga v Rim, a se vabilu ne odzove, nato pride do njega sam kardinal 'Kajetan' a ga ne prepriča.

Jochan Eck postane izrazit nasprotnik Lutru in proti njemu piše teze.

Iz Rima tudi na Saško k Lutrovemu zemljiškemu oblastniku Frideriku Saškemu pošljejo poslanika, ki zahteva, da mu izroči Lutru da ga odpelje v Rim. Friderik to zavrne z obrazložitvijo, da morajo univerze dokazati, da je heretik.

1519 J. Eck v Leipzigu disputira z Karl Stadtom (pravo ime = Andreas Bodenstein in je eden prvih Lutrovih privrženecv.) V tej diskusiji se Eckk izkaže kot boljši, zato Karla Stadta zamenja sam Luter. Tukaj Luter le elaborira svoja stališča, resnične argumente pa najde šele doma. Tako postopoma nastajajo Lutrove verske resnice.

Avgusta 1519 tudi univerza v Kölnu pove, da so Lutrova stališča heretična.

V Rimu spišejo bulo EX URGE DOMINE, ki pravi naj se Luter odpove doktrini. On pa to bulo javno skuri.

Januarja 1521 je Luter že izobčen. To izobčenje je eno od tem na državnem zboru v Ausburgu. Luter po zaslugi Friderika Saškega, ki je vodil svojo politiko »proti« cesarju Karlu V. potuje v Ausburg. Luter pravi, da se ne bo odpovedal doktrini dokler mu ne dokažejo nasprotnega.

Nato ga v Wormsu izobči tudi država. Zaprejo ga na grad, in ga ne ubijejo, ker ga reši Friderik Saški in ga umakne na enega od svojih gradov (Wartburg) pod imenom viteza Jorga. Tam Luter prevaja sveto pismo.

Napiše tudi 3 tekste:

- O krščanski svobodi (v nem.)
- O Babilonski sužnosti Rimske cerkve (v lat.)
- O krščanskem plemstvu nemške narodnosti (v nem.)

V spisu o krščanskem nemškem plemstvu poziva vse plemiče naj se uprejo rimski diktaturi.

V spisu o Babilonskem suženjstvu rimske cerkve razvije svojo teologijo:

- Maša je spomin na Jezusovo žrtev
- Zakramentalno duhovništvo je odveč
- Pri maši ni spremenjenja, pač pa je v kruhu in vinu že Kristusovo telo in kri

V tekstu o svobodi pa razpravlja kdaj in na kakšen način je kristjan svoboden.

1521 se pokaže, da ima Luter svoje nasprotnike tudi med svojimi privrženeci. Te nasprotne ideje pa radikalizira Andreas Bodenstein (ki je sicer Karl Stadt, eden njegovih prvih privrženecv).

Ko je Luter ugrabljen na gradu Wartburg (kamor ga je odpeljal Filip–Modri Saški), in ko piše svoje teološke spisa pa Karl Stadt in Zwingli že septembra 1521 začeta deliti obhajilo pod obema podobama. Ljudi pozoveta naj gredo k spovedi in se odpovedo biti tešči pred obhajilom. Pridigata pa proti podobam. Mestni svet 1522 v Wittenbergu sprejme odlok, ki ga zasnuje Karl Stadt, in sicer razpustitev beneficijev.

Filip Menarton napiše sistematičen pomen Lutrovega nauka.

V Zikkavu delujeta Tomas Munzen in Johannes Erganus (oba privrženca Lutra). Mestni svet ju podpre saj noče, da bi cerkev imela preveliko oblast. V mestu so takrat vladali frančiškani. Munzen začne pozivati k nasilju in uničevanju podob vendar mora zapustiti Zikkau, ker je preveč radikalen. Odide v Prago. Zagovarjal j, da lahko vsi ljudje svobodno v svojem jeziku berejo sveto pismo. Za seboj je pustil skupino somišljenikov, ki se imenujejo »preroki«. Večinoma so to razni pomočniki v cehih, eden pa je faliran študent. Tudi njih preženejo iz mesta in zatečejo se k Menartonu v Wittenberg. Menarton se o tem posvetuje z Lutrom, a Luter za njih pravi da so navadni »sanjači«.

1522 se Luter vrne v Wittenberg in vzpostavi red (duhovniška oblačila, lat., obhajilo pod eno podobo). V bistvu je bil Luter precej konzervativen in je želel spremembe počasi, a uvidel je, da bo s tem zopet prišel do starih okorelih oblik.

1525 pride do KNEŽJE REFORMACIJE. Duhovniki postajajo državni uradniki. Ker je bil Luter izobčenec je deželnemu knezu dolžen zahvalo za življenje, stoji pa tudi na stališču, da se oblasti ne sme upirati.

Kako so množice prihajale v stik z reformami?

Na tržnici, v gostilni, v družinskem krogu, v sami cerkvi se začne kazati protestantski ritual, teatri, maškarade,... Izrednega pomena pa je seveda tisk, zlasti letaki (pamfleti) saj jih je ogromno z versko vsebino (okoli 5% ljudi je pismenih in le ti so širili propagando). Zelo pomembne so pridige, ki so oblike splošne percepcije.

Počasi se namesto katoliškega rituala uveljavlja protestantski ritual. Vzpostavljajo se razlike med krščanskimi in luteranskimi rituali.

Okoli 1530 se tudi Luter počasi navadi na luteranski ritual. Maša postane spomin na obljubo odrešitve. Po Lutru nima duhovnik nobenih magičnih moči.

Protestantski duhovniki v govorih poudarjajo »mi« in s tem govorijo o enakosti vseh pred Bogom. Maša je priložnost ljudi za srečanje ob božji besedi. Materialni predmeti so za protestante nepomembni. Tudi ceremonial je nepomemben. Duhovnik je obrnjen k ljudem in ne k oltarju. Podobe svetnikov so sumljive in zato jih uničujejo in so protestantom nepomembne (pri katolikih pa imajo podobe moč in učinek). Luter je proti uničevanju podob, medtem ko pa Zwingli to zelo podpira. Izgine žrtvena narava maše =maša ni več žrtvena daritev.

1525 je imel Luter spopad z Erazmom Rotterdamskim. Skušal je dobiti Erazma za zaveznika, a ta ne pristopi, čeprav sta si v nekaterih pogledih blizu. Protestantizem in humanizem se razlikujeta glede svobodne volje. Erazem je tipičen optimist in piše o svobodni volji, kjer da možnost človeku da se odloči za dobro. Po njegovem naj bi sveto pismo spodbujalo človeka za dobro. Luter pa mu odgovarja, da je boža milost edina, ki človeka pripravi do tega, da dela dobro. Sam pa se za to ne more odločiti.

Lutrov nauk ponuja privlačno vsebino za človekove potrebe. Ker pa so ljudje različni, sprejemajo stvari različno, nikakor pa ne sprejmejo vsega. Družba je 3 stanovska (plemiči, meščani, kmetje), ki pa je tudi notranje razbita.

PLEMSTVO

Od njih Luter največ pričakuje. Nižje plemstvo je že od 14. stol. v globoki krizi. Zajema ga ekonomska, socialna, profesionalna in politična kriza.

Ekonomska:

- Delovna sila se draži, zemljiške rente padajo, dohodkov ni, stvari so vedno dražje, počasi prihaja ognjeno orožje. Nižje plemstvo postaja revno in roparsko.

Socialna:

- Meščanstvo raste in postaja konkurenčno. Meščani se vključujejo med plemiče. Pojavi se kriza vrednot in samopodobe.

Politična:

- Deželni knez s centralizacijsko politiko pritiska na nižje plemstvo. Izgubljajo zemljo in s tem tudi politični vpliv.

Profesionalna:

- Z iznajdbo smodnika hrabri BELLATOR izgubi svojo funkcijo. Pojavijo se »nesposobni« kmetavzi, ki s puškami premagujejo mojstre vojne (viteze).

Zaradi tega je nižje plemstvo blazno besno na cerkev, meščane in deželnega kneza. Zaradi te jeze so tudi potencialno nevarni saj so izurjeni bojavniki. Potrebujemo le voditelja, ki ga najdemo v podov Franza von Sickingena. Je humanistično izobražen (pri njem se zberajo humanisti in širijo humanistične ideje). Ima zamero do škofa in vodi proti njemu privatno vojno. Malo je tudi roparski vitez. Zelo hitro prevzame luteranske ideje. Vsem tem zameram pa se pridruži se patriotska (domovinska) ideja, glede volitev nemškega cesarja (cesar naj bo Nemeč). Ker škof podpre francoskega pretendenta, mu Sickingen očita narodno izdajstvo. Postane vodja upora 1525, a združeni volilni knezi ga porazijo in zgodba je končana. Je pa dober pokazatelj kako je nižji sloj plemstva dovzeten in dejaven v sklopu reformacije.

MEŠČANSTVO

Njegova ureditev je primerna za sprejetje reformacije. Mesta imajo veliko mestno avtonomijo ter dobro razvito mestno samozavest.

I razvite avtonomije in samozavesti se razvije zahteva po pocenitvi in racionalizaciji verskega življenja. V mestu se oblikuje mestni principat, ki neprestano zaseda organe mestnega sveta.

Prihaja do velike socialne industrializacije, ki je povezana z selitvijo podeželja v mesta.

Motivi za sprejem in nosilci reformacije v mestih:

- Preprostost samega nauka
- Sprejemajo intelektualce
- Protestantska cerkev je avtonomna
- Mestu je dopuščena avtonomna oblast
- Duhovščina je sloj z davčnimi privilegiji (desetina, davki), reformirana cerkev pa ni taka
- Komunalizacija cerkve; duhovniki se izenačijo z ljudmi, in duhovniki naj bodo voljeni
- Racionalizacija; univerzalno duhovništvo, vsi so duhovniki, biti duhovnik ni nobena posebna družbena kvaliteta

Teološke pozicije Lutera/Zwinglija se lahko skladajo z težnjami mest (cerkev kot skupnost verujočih naj sama postavi duhovnika). Ideja biblične pravičnosti pa je zlasti privlačna za nižje sloje. Različne skupine sprejmejo tisto kar najbolj občutijo.

Nosilci mestih:

- Mestni svet, ki izpelje reformacijo
- Mestna skupnost, ki izvaja pritisk na že obstoječo cerkev

Socialni nemiri so glavni dejavniki širjenja reformacije, tako socialni kot politični nemiri.

Vse skupaj se ponavadi začne z nezadovoljstvom. Ljudje se začno zbirati stedi trgov. Množice pritiskajo na mestni svet. Zahtevajo preureditev oblasti, nočejo več plačevati desetine. Prihaja do pogajanj. Bogatejši ljudje, ki se sicer strinjajo z idejami reformacije, so od zahtev nižjih slojev prizadeti. Navsezadnje oni živijo od nižjih slojev.

Oblikujejo se razni odbori in pogosto prihaja do kompromisov. Prihaja do interakcije (kompromisov) nosilcev oblasti in prebivalcev (Memigen, Nürenberg, Ausburg). Kasneje pa deželska knežja mesta vodijo reformacijo.

PODEŽELJE

Položaj kmeta je v splošnem v fazi slabšanja. Vzroki za poslabšanje:

- Splošna gospodarska rast (od cesar služijo s pomočjo izkoriščanja le fevdalci, na način da za gosp. rast povečujejo delo kmetom namesto da bi zaposlili več kmetov)

- Demografska rast, kar pripelje do drobljenja posesti, ker je vedno več otrok. Manj kot imaš zemlje, manj zaslužiš – lakota. Iz tega razloga prihaja do višinske kolonizacije, a tudi tu je problem saj na višini več kot 1000m ne raste pšenica. Krčijo gozdove, a tudi tu so omeitve s strani zem. gospodov, ki z lesom služijo
- Pritisk na kmeta s strani fevdalca je vedno večji

Tudi fevdalce ima problem, ker nima več ogromnih dohodkov pritiska na kmeta. Prej je od kmeta zahteval denar, in tako je tudi kmet lahko nekaj zaslužil. Sedaj v času inflacije pa od kmeta začne zopet zahtevati naturalije. Fevdalci zato zastrujejo osebno odvisnost podložnika. Kmet ima vedno manj svobode gibanja, fevdalec pa večja svojo oblast.

Vaška skupnost:

- Regulira kmečka opravila in življenje
- Skrbi za red in mir

Tudi vaška skupnost postaja ogrožena s strani fevdalca. Tudi država začne od vaše skupnosti zahtevati svoje (dežela uprava, davki). Davčni pritisk dežela na kmete je vedno večji. Kmetje začnejo zahtevati zastopnike v deželnih zborih (to tudi dosežejo).

Kmečke verske predstave:

- Pojavljajo se primeri, ko kmetje diskutirajo z duhovniki o verskih dogmah
- Imajo svoje verske predstave

Preberi: Ginsburg Carlo; Sir in črvi. Kaže ne to, kmetje niso bili tako zabiti kot mislimo.

Kmetje zahtevajo prebiranje in pridiganje čistega evangelija. Sami želijo voliti in odločati o župnikih ali so kompetentni in ali učijo prav. Zahtevajo da mora biti župnik tam kot je postavljen in prav tako škof, ne pa da rezidira v Rimu, službo pa opravlja njegov nameščenc. (enako zahtevajo meščani)

Zahtevajo staro Božjo pravdo (to zahtevajo v nem. kmečki vojni 1524/25). Simbol te vojne je bil čevelj z vezalkami. Vojna se razširi v J in JV Nemčiji (Švica, Štajerska, Bavarska, Švabska).

Do izraza vse bolj prihaja svetopisemska enakost vseh ljudi.

Luter je načeloma nasprotoval kmečkim uporom, trdil pa je, da je upor 1524/25 bič božji za fevdalce. Načeloma naj se kmet ne bi upiral svojim gospodom, kot naj bi trdilo sveto pismo. S tem si je pridobil na svojo stran deželne kneze.

Deželni knezi so tako prevzeli vodenje reformacije. Začne se DEŽELNOKNEŽJA REFORMACIJA, ki že dobi politične oblike.

MOTIVI DEŽELNIH KNEZOV ZA REFORMACIJO

Okvir zgodnje novoveške države:

Cerkev je moteč dejavnik za centralizacijo države oz. v Nem. samostojnih dežel. Zato deželni knezi podpirajo reformacijo, ki ne zahteva oblasti zase.

Deželni knezi tako odvzamejo pravno moč škofom (dežele so bile izredno razbite). Prihaja do sekularizacije cerkvene posesti. V Nemčiji po letu 1525 celotni teritoriji prihajajo pod protestantizem. Nosilec verskega življenja postane knez (suus episcopus). Nastavlja duhovnike in oblikuje verske občine. Organizira se šolstvo, cerkveno hierarhijo, versko področje se vključuje v zgodnji absolutizem.

Deželni knezi, ki podpirajo luteranstvo se zavestno odločijo proti Wormskemu ediktu iz 1521, ki je izobčil Lutra in zanikal luteranstvo. S tem delujejo protipravno.

1524 je v Speyerju sklican državni zbor, kjer sklenejo in zapišejo naj knezi delajo tako, da se bodo mogli zagovarjati pred Cesarjem in Bogom. S tem nekako zaobidejo Wormski edikt.

1529 je sklican nov državni zbor v Speyerju na zahtevo cesarja Karla V., ki zahteva, da se morajo Wormsa dosledno držati. Takrat 5 volilnih knezov in 14 mest protestira in zato se imenujejo PROTESTANTJE. Ne pristanejo na Worms.

1530 je sklican državni zbor v Augsburgu. Protestantje pravijo, da imajo pravico, da se odločijo sami. Udeležen je tudi cesar Karel V., predstavijo pa 2 različni veri. (Augsburška veroizpoved)

Karel V.

V letu 1521 je izvoljen za rimsko – nemškega cesarja. Vzgojen je v francoskem duhu, njegov interes pa so Francija in Habsburške dežele. Je tudi v konfliktih s Španijo. Takoj ko je izvoljen se začnejo njegovi konflikti z fr. dinastijo Valua zato v prvih letih težko vlada. Tudi papež je proti njemu in zato 1527 njegovi »furstknehti« vdrejo v Rim in ga izropajo. 1530 pa je v Boloniji okronan za cesarja in iz tam pride direktno v Augsburg. 1530 so Habsburžani že močni v Augsburgu.

Na zboru v Augsburgu tako svoje veroizpovedi predstavijo luteranci (Menarton – augsburška veroizpoved), poudarja to kar je podobnega med verama. Je miren in pripravljen na sporazum. Tu pa je še Zwingli, ki predstavi svojo »konfesio tetrapolitana« (veroizpoved 4 mest). Oba sta pozvana naj se zedinita, saj se razlikujeta glede pojmovanja obhajila. Zwingli je obhajilo jemal v prenesenem pomenu, Menarton (Luter) pa dobesedno. Zaradi te razlike cesar obe veroizpovedi zavrne.

Ker so protestantje to predvideli, so se na Saškem in na drugih deželah že začeli zbirati v »deželne cerkve«. Luter je sam predlagal deželnim knezom naj vodijo »deželne« cerkve saj pričakuje, da bo država pomagala pri vodenju cerkve.

Tu je še skupina prekrščevalcev. To je radikalna skupina, ki želi vzpostaviti božje kraljestvo na zemlji in spremeniti red. Želijo mnogoženstvo, ne sme biti lakote, žeje. To jim denimo uspe v mestu MUNSTER. Munsterski škof je v tem času mesto oblegal, ker je želel zopet vzpostaviti oblast. To mu tudi uspe – voditelje upora pa da pobiti. Večina prekrščevalce pobegne in najde rešitev na češkem. (živijo še danes v Ameriki, poznamo jih kot - Amiše) Take sekte so predstavljale nevarnost, zato je Luter pričakoval da vlada plemiška oblast.

Čeprav je Augsburg prepovedal protestantizem se združijo v ŠMALKANSKO ZVEZO. Čeprav se ne strinjajo s cesarjem, pa se mu nočejo upreti, ker je cesar od Boga dana oseba. Vendar so mišljenja, če je vladar nasilen se mu lahko upremo. Če je nepravilčen in nasilen se mu lahko upreš.

Na koncu je obveljalo stališče, da je ta zveza le obrambna zveza. Pridruži pa se jim tudi bavarski vojvoda, ki je katoličan.

Šmalkanska zveza se 1531 poveže s francoskim kraljem, ki sicer doma predanja protestante (hugenate). So pa fr. zvesti zavezniki nemških protestantov po načelu – sovražnik mojega sovražnika je moj prijatelj.

1532 Z Nürenberškim odlokom sprejmejo »status quo«. Odločijo se, da ne bodo obsojali protestantov. To protestantje izkoriščajo in gradijo svojo cerkveno infrastrukturo. Obenem pa teologi poskušajo doseči sporazum.

1540/41 v Regensburgu potekajo pogovori, ki ne pripeljejo do uspehov. Protestantje se ne odrečejo svoji veri, po drugi strani pa tudi katoliki ne popuščajo.

1544 Karel V. Sklene mir s Francozi in tudi Turki se umirijo. Karel V. sklene vojno s protestanti in v Mullhausu porazi Šmalkadsko zvezo. Cesar je bil takrat na vrhuncu svoje moči.

Še istega leta skliče državni zbor v Augsburgu, kjer je sklenjen augsburški interim (sporazum), ki protestantom določa e dva koncesiji: obhajilo pod obema podobama in poroka duhovnikov, ki so že poročeni. Vendar je to veljalo le za protestantska področja.

Šmalkadska zveza se začne zopet ozirati po Fr. kralju kot zavezniku, saj ni zadovoljna z sporazumom.

1552 je potekala Knežja vojna. Šmalkadska zveza se je povezala z fr. kraljem in mu v zameno obljubila Toul, Verdun, Metz. Cesarja porazijo in zbeži v Beljak. Začne se umikati iz politike. Njegov brat Ferdinand (rim. kralj) sklene PSSSAUSKI SPORAZUM z volilnimi knezi, ki predvideva, da morajo v pol leta rešiti vprašaj vere v Nemčiji.

1555 je v Augsburgu sklican Augsburgski mir. Uredijo versko vprašanje in v Nemčiji je vera še danes deljena glede na sklepe tega miru:

- Na osnovi deželnega miru iz leta 1495 v Wormsu, ki ukinja privatne vojne, se to razširi tudi na versko področje. Vpelje se izraz bratje po veri. Zaradi vere se ne sme bojevati.
- Državnim stanovom se v celoti zagotovi verske pravice (vera, premoženje). IUS REFORMANDI – Imajo pravico, da prestopijo v katerokoli reformirano vero, IUS EMIGRANDI – pravica izselitve če se z vero kneza ne strinjajo (velja za vse plemiče)
- Verska suverenost deželnega kneza. Državni vitezi se sami odločijo za vero. Za državna mesta pa je določena dvojna veroizpoved. V takem mestu složno živijo oboji.
- RESERVATUM ECCLESIASTICO (ohranitev cerkvenega imetja) – Določilo o cerkvenem pridržku. Če se cerkveni knez odloči, da bo vstopil v protestantizem pa cerkvenega imetja ne sme vzeti s seboj.

Ta mir je uredil verska vprašanja in do konfliktov še 60 let ni več prihajalo.

Posledice Augsburgskega miru!

- Država se razdeli na katolike in protestante.
- Znotraj luteranstva se pojavijo razlike. Calvinisti pravijo, da je Jezus navzoča le duhovno, medtem ko Menarton trdi, da tudi telesno. Prevladovati pa začne Menartonova veroizpoved. Začne se spor kjer Matija Vlačič ostro nastopi proti Menartonu in Augsburgskemu miru. Očita jim, da so kripto (prikriti) kalvinisti. Poseže posvetna oblast saj protestantje povzročajo probleme deželnim knezom. Na pritisk državnih knezov protestantje sestavijo leta 1570 FORMULO CONCORDIO (knjiga sloge). Sestavijo nauk, ki pa je sprejet šele 1580. Pod to formulo se nato podpisujejo. S tem je luteranstvo postalo definirana religija. Tisti, ki se ne podpišejo postanejo kalvinisti. Spor med protestanti in kalvinisti pa postaja vse večji.

Reformacija izven nemških meja

Zwingli nastopi tudi v Švici, kjer imajo razprave o luteranstvu tudi v državnem zboru. Dežela se razdeli na protestantski in katoliški del. Razdelitev je rešena šele z vojaškim posredovanjem. 1531 Kapeljska vojna med katoni (dežele). Zwinglijevci so poraženi in sam Zwingli je ubit. Njegovo truplo sežejo in pepel potopijo.

Nato kmalu v Švico pride Kalvin in njegov nauk se kmalu uveljavi. Dežela se razdeli na tri dele (protestanti, kalvinisti, katoliki).

1549 naslednik Zwinglija z Kalvinom sklene v Ženevi ZURIŠKI SPORAZUM. Uskladijo se glede obhajila. Ostane le še problem predestinacije.

1566 se združijo obe veri (Zwingli + Kalvin), vprašanje predestinacije pa je v ozadju nerazrešeno.

Ključen element Kalvinizma je **predestinacija** (predestinacija duplex). Vse je že vnaprej določeno. Že vnaprejšnja božja odločitev o zveličanju na katero človek ne more vplivati. To je že poznoantična ideologija (Avguštin). Kalvin je v tem oziru črpal iz sv. Avguština. Tudi Avguštin trdi, da je od Božje milosti odvisno ali se bo človek poboljšal ali ne.

Menarton je pri tem izbral srednjo pot. Predestinacija obstaja, a je zasnovana kot Božja ponudba. Človek jo lahko sprejme ali ne. Sam se mora odločiti za zveličanje.

Zwingli pa zavrže predestinacijo. On se bolj ozira po znamenjih ki so znak naše poti k zveličanju.

Po smrti Kalvina so bila radikalna stališča potisnjena v ozadje in so se umirila.

Se pa predestinastični spor močno razvname ne Nizozemskem. Rešuje se ga 1619 v Dordrehu. Izzenejo vse, ki so proti predestinaciji.

Augsburški mir je 60 let Nemčiji prinesel mir, medtem ko se drugje razvnamajo spori. V Nemčiji se oblikujejo središča protireformacije: Bavarska, Mainz, Fulda, Würzburg.

Protestantje najdejo luknjo v točki »reservatum ecclesiastico« in si prilaščajo cerkvene dobrine. Katoliki na čelu z **jezuiti** in kasneje tudi cesarskim dvorom se borijo proti tej luknji in protestantom nasploh. Uspe jim zaježiti protestantizem. To jim najprej uspe v Kölnu. To je izredno pomembno kajti tamkajšni škof je bil hkrati tudi volilni knez.

Začneta se oblikovati dva bloka:

- PROTESTANTSKA UNIJA
- KATOLIŠKA LIGA

Začnejo se »priprave« na vojno, kajti spopad je neizogiben.

GEOGRAFSKA ODKRITJA (Evropejcev)

Odkrivanja padejo v čas, ki utemeljuje novo Evropo. Razvijejo se novi koncepti prostora in časa.

Srednjeveški čas je izredno konkreten čas, vse je povezano z zoro in sončnim zahodom. Sončna svetloba in letni časi so regulirali čas. Cerkveni zvoniki so dajali ritem ljudem.

Stvari so se hitro spremenile, ko so izumili mehanično uro. Ure so postale enako dolge, ni bilo več razlike med zimo in poletjem. Ure se pojavljajo na mestnih hišah in konkurirajo cerkvenim zvonikom. V 15. stol. nastanejo tudi žepne ure, ki človeku individualno odmerjajo čas.

Prvi poizkusi odkritij so: Irci (6stol.) in Vikingi.

Njihove poti so razmeroma kratke, njihove kolonije pa se niso ohranile in so z malo ledeno dobo v 14. stol. propadle.

Tudi v visokem srednjem veku so bila potovanja na Atlantik (Genova). Poizkušajo pluti ob Afriki navzdol. Prvi poizkusi v 13. stol, brata Vivaldi so bili neuspešni. Ponovno pa so osvojili Kanarske otoke (Lancelotte).

V 14. stol. pa je v Evropi že znana gospodarska kriza. Evropa se večinoma ukvarja sama s seboj. V začetku 15. stol. pa dobi ponovni zagon. Prednjači predvsem Iberski polotok.

VZROKI & MOTIVI

Psihološki, religiozni in ekonomski.

Ekonomski:

14/15. stol. pomanjkanje denarja, ni plemenitih kovin, gospodarska kriza. Izrazito primanjkuje Evropi zlata in srebra. Zlato prihaja iz Afrike. Arabci uvažajo tekstil iz Evrope, izvažajo pa zlato in sužnje v Evropo. Del zlata gre v Španijo. Španci se sami sprašujejo kako bi prišli do J. Afrike. Hoteli so priti do zlata v Afriki in žita v Maroku. Ker so vedeli, da ne bo šlo po suhem poizkusijo po morju. Širijo tudi svoje ribolovne cone. Ekonomski motivi so Španijo privedli do iskanja novega bogastva.

Portugalska dinastija Aviš (kralj Žuavo), pa je zainteresiran da nekako zaposli svoje plemstvo, ki ga ogroža.

Religiozni:

Šoanci/Portugalci imajo večstoletne izkušnje v bojih z muslimani, ki jih motivirajo za osvajanje novih ozemelj. To je v bistvu neko nadaljevanje **rekonkviste**. Odkrivajo in osvajajo z mečem in križem. Velja veliko prepričanje, da je potrebno prinesiti vero divjakom. Verjamejo tudi, da je na jugu Afrike Janezova cerkev (kristjani), s katerimi se morajo povezati da bodo pregnali Arabce iz Jeruzalema (to je v bistvu koptska cerkev v Etiopiji).

Psihološki:

Radovednost. Ljudje imajo kup predstav o svetu, ki skupaj z avanturizmom prinesejo željo po potovanju. V Španiji cvetijo viteški romani in razširijo se potujoči vitezi (konkvistadorji). Ljudje verjamejo v svoj uspeh.

Ko Španci in Portugalci vidijo mentaliteto Indijancev (žrtvovanje ljudi), se poistovetijo z vitezi iz romanov in vse delajo v dobro človeštva.

Po eni strani se Evropa od islama uči, po drugi strani pa se z njim stalno bojuje.

Simbolične predstava sveta ljudi v 15. stol.

Tehnična sredstva in kapital:

Rabiš ladjo kompas in karto. Vedeti moraš kje si in kam greš.

Ladja: Takrat prevladujejo galeje, ki pa imajo problem posadke. Ker je mornarjev in veslačev preveč na njej potrebujejo tudi več hrane, kar pa ji omejuje pri plutju daleč od obale. Ker galeje niso primerne prevladujejo jadrnice.

Pogonsko sredstvo in krmarjenje jadrnice:

Na Baltiku izumijo krmilo, pogruntajo pa tudi trikotno jadro s katerim je mogoče pluti tudi proti vetru. V sredozemskem morju pogruntajo novo ladjo, ki jo imenujejo CARAVELLA (visok trup, krmilo, trikotno jadro). Nosila je lahko približno 70 ton, imela je 30 mož posadke in vsaj 1 trikotno jadro.

Problem plovbe ob Afriki navzdol.

Veter piha ob obali z SV proti JZ (veter PASSAT). To je sicer super dokler se ti ni potrebno vrniti nazaj. Ugotovijo pa, da če se odmaknejo od obale, da dobijo kontra Passate in se tako vrnejo direktno v Lizbono. Okoli 1430 že pridejo južno do Ekvatorja. In tu se začnejo težave. Henrik pomorščak (sin kralja Žuava) mornarjem ukaže naj plujejo še južneje. Mnogo kasneje spoznajo, da je mogoče preko obplutja Afrike priti v Indijo. Imajo le problem, ker ne vedo kdaj je konec Afrike, kajti prej so menili, da je s koncem Sahare konec tudi Afrike.

Problem smeri in nahajanja na mapi.

Poznajo že kompase in portulane (vrisana je obala in pristanišča). Vendar še vedno ostaja vprašanje, kje se nahajajo. Plovba počasi postaja matematična. Hitrost so merili z vozli, orientirali pa so s zvezdami. Vendar poznali so le geografsko širino, ne pa tudi geografske dolžine (ta problem so rešili šele v 18. stol.).

Kdo so bili odkrivalci?

V prvem obdobju gre za iniciativo manjših skupin (trgovci, obrtniki), ki so že poznali Afriko do Gvinejskega zaliva.

Henrik pomorščak (promotor odkritij), ki je bil mlajši sin portugalskega kralja Žuava I. iz dinastija Aviš je dobil v upravo južno portugalsko obalo (Alagardo) Bil je izredno navdušen nad severno Afriko. Bil je tudi veliki mojster Kristusovega viteškega reda, od koder je dobival dohodke in vojaško silo za svoje podvige.

Interes Portugalcev je bila Afrika, ki je bila polna zlata in žita. V 30ih letih 15. stol. so si pridobili Tunis, a ga niso uspeli obdržati.

Henrik Pomorščak pa je imel tudi žejo povečati svoje prispevke. Deloval je kot fevdalni gospod, vendar je bil izobražen. Obdal se je z učenjaki, filozofi, matematiki, zdravniki. Zanimal se je za astronomijo, astronavtiko,... Med njegovimi prijatelji je bilo veliko lastnikov ladij. On je plovbe podpiral saj so prinašale dobiček (imel je monopol nad tunami, lovili so kite in ostale ribe). Portugalska je takrat pravzaprav živila od morja in ribolova.

Genova, ko izgubi svoj vpliv v trgovanju z vzhodom svoje plovno in drugo znanje ponudi zahodu, natančneje Portugalski in Španiji.

Etape portugalskih odkrivanj:

1430 – 1460 (smrt Henrika Pomorščaka). Pridejo nekje do Sierra Leone.

1460 – 1475 Pridejo do Kameruna

1482 – 1488 Že najdejo skrajni rob Afrike. Dospejo do Rta dobrega upanja.

Trajalo je tri generacije da so prišli do roba Afrike in se naučili obvladovati Atlantik.

1441 Pridejo do zlate reke in izkaže se, da je Afrika bogata. Zelo hitro poleg zlata začnejo trgovati tudi z sužnji. Peljejo jih v Lizbono in od tam v Italijo. Sužnji postanejo zopet moderni.

Ugotovijo, da lahko začnejo Afriko izkoriščati (otok Madeira). Sekajo les, iz Evrope na Madeiro pripeljejo vinsko trto in sladkorni trs, ki tam dobro uspeva. Te »plantaze« obdelujejo sužnji, ki so takrat še Tatari iz obal Črnega morja.

V 50ih se razvijejo velike rafinerije sladkornega trsa, ki obračajo velike količine denarja. Ko pridejo do zlate reke postanejo kot sužnji aktualni črnci, ki so jih kupovali od Arabcev in afriških poglavarjev.

Na otoku Arguin zgradijo svojo prvo trgovsko postojanko. Bolj kot gredo proti jugu, več imajo težav (bolezni, drugačna lega zvezd). Pomorsko znanje se kopiči, in ker je interes velik je tudi napredek hiter.

Prvoten namen ni priti v Indijo, pač pa osvojiti Afriko in priti do Jeruzalema. Tu je poleg trgovske ideje vidna tudi križarska o izrinjenju muslimanov. Verjamejo, da je na jugu Afrike katoliška cerkev pod duhovnikom Janezom. Do tja želijo priti in se z njimi povezati. V spominu imajo koptsko cerkev v Etiopiji.

Iz Afrike pridobivajo slonovo kost, zlato sužnje – od tod tudi imena; Slonokoščena obala, zlata obala (Gana).

Za afriške poglavarje v Afriko uvažajo tekstil, žito, okrasje. V 70ih letih 15. stol. pa se počasi oblikuje ideja, da bi lahko prišli v Indijo (Indija Koromandija).

1468 osvojijo postojanko Ermina, država začne počasi prevzemati monopol. 1/5 dobička je potrebno dati državi.

1469 Država podeli monopol trgovine F. Gomešu, ki se obveže, da bo vsako leto odkril del Afriške obale. Portugalci začnejo postavljati mejnike kjer označujejo svojo posest nasproti Kastilcem. Nove kraje poimenujejo po svetnikih.

Razdalje, ki jih preplujejo so podobne tistim v sredozemskem morju. Poti, ki so prej šle preko Sahare preusmerijo na obalo in robo preko morja peljejo v Evropo. Imajo že take količine zlata, da kujejo zlatnike. Caravella pa že izrine kamelo kot tovarno sredstvo.

Ob koncu 70ih let pride do spora s Kastilijo. Kastilci imajo mlado kraljico Isabello. Portugalci bi se radi preko dinastične poroke povezali. Ker jim to ne uspe podprejo njene nasprotnike.

Edias pripluje do Rta dobrega upanja, tako da se oddalji od obale in dobi ugodne vetrove. Enako kasneje stori Vasco da Gamma.

Portugalci zavrnejo Kolumba ker menijo, da z takratno tehnologijo ne moreš pripluti do Kitajske in Indije okoli sveta. Razdalja je prevelika, kar sicer drži. Ko so uspeli obpluti Afriko jim je to še toliko jasneje. Istočasno pa pošljejo v Indijo tudi karavane po kopnem. Dosežejo Indijsko mesto Kalikuto.

Okoli 1490 imajo Portugalci dovolj dokazov, da je mogoče okoli Afrike priti v Indijo. Tja pošljejo tri odprave in v 20ih zrušijo arabsko dominacijo v tem prostoru.

1497 Sistematično pridejo v eni potezi od Lizbone do Kalikuta. Preko indijskega oceana je veliko preprostejše zaradi monsunov (spomladi pihajo v Indijo, jeseni pa v Afriko).

Kolumb 1492 meni, da je prišel v Indijo. Pojavi pa se problem, kdo ima pravico do Indije in novih dežel. Na pomoč pokličejo papeža Aleksandra VI. Ta določi mejo zahodno od Kapuerskih otokov (blizu Sao Paulo).

Dlje kot mornarji plujejo, manj je v njihovih predstavah fantazij in vedno bolj prevladuje stvarnost. Ni več groženj pred pošastmi in fantastičnimi stvori kot so ogromni lignji in morske deklice.

24. Aprila 1498 je Vasco da Gama prispel v Kalikuto in menil, da je prišel med kristjane. Ugotovili so da so našli nekaj povsem drugega kot Kolumb. Odkrijejo visoko razvite kulture medtem, ko je Kolumb odkril nižje razvite. Vendar pa Kalikut ni glavno središče pač pa Malaka. Tu se stikajo vse poti iz Afrike in Kitajske.

Portugalci so postavljajo trgovske postojanke ob obalah Afrike in Indije, v notranjosti pa se redko naseljujejo (razen v Braziliji, ki jo poselijo).

V Evropo pripeljejo ogromne količine popra in v Evropi cena popra pade. Zato hitro prihajajo do vojaških konfliktov. Začne se nova uporaba ladij (topovi na ladjah). 1502 porazijo Egiptovsko ladjevje (ki naj bi jih ustavilo na trgovini z Indijo).

Vendar to še ne pomeni, da iz tega razloga in trgovine z Afriko in Indijo trgovina v Sredozemlju propade. Vse še naprej poteka, je pa res, da se je z odkritjem novih povezav in trgovskih centrov začel propad Sredozemske trgovine.

Portugalci ustvarijo trgovski imperij. V tem prostoru ostanejo in se obdržijo 400 let, obvladujejo Indijo in kasneje še Kitajsko. Izpodrinejo jih šele Nizozemci.

Zakaj tega ni storila Kitajska, ki je bila takrat resnična velesila? Imeli so 7 velikih odprav. Okupirali so Indokino in so prišli vse do Somalije. Nato pa so se nenadoma ustavili. Imeli so ogromne ladje, ki so lahko nosile do 1000 ljudi, imeli so krmilo in tudi kompas.

Očitno kitajski mornarji niso imeli motivacije – ni bilo ekonomske motivacije medtem, ko so Portugalci na drugi strani odvisni od morja in plovbe. Konec 30ih se tudi Kitajska politika odvrne od morja, glavno mesto pa postane Peking. Tudi sovražnike imajo na severu in ne na jugu. Tako, da so že avtomatično bolj orientirani na sever.

Portugalska kolonizacija ni ozemeljska kolonizacija. Postavljajo le postojanke. Španci pa postavljajo pod-kraljestva in podkralje (albukerke). Pot v Indijo in nazaj poteka zaradi lovljenja ugodnega vetra 5 let, stroške tako dolgega potovanja pokrijejo z začimbami in dišavami, ki jih v enem potovanju lahko prepeljejo v Evropo ogromne količine in nato to tudi drago prodajajo, saj je to luksuzna in tudi zaželena roba.

Španci imajo naselitveno politiko, Portugalci pa ne gredo v naselitev, ker jih je premalo. Problem je tudi ker Portugalci naletijo na visoko razvite civilizacije, ki jih ne morejo osvojiti, Španci pa na manj razvite, ki jih z lahkoto obvladajo in se naselijo.

1500 Portugalci po pomoti odkrijejo Brazilijo (Cabrall), ki naredi prevelik ovinek na odprti Atlantik in naleti na celino. Brazilija da ime po lesu iz katerega pridobivajo rdečo barvo, ki ga tam odkrijejo. Tu pa se tudi Portugalci naselij, vendar le v ozkem obalnem pasu.

Medtem, ko se Španci ne mešajo z domorodkami, pa Portugalci nimajo do njih nobenih zadržkov.

ŠPANSKA KOLONIZACIJA

Španski prostor v 2/2 15. stol. in v 16. stol.

V Španiji vladata ISABELLA in FERDINAND (Los reyes Chatolicos). V Španski zgodovini veljata kot najpomembnejša vladarja. Uvedeta špansko hegemonijo. Vpeljeta mir in red v deželi KASTILIJA in ARAGON. Izdajata zakone, razširjata katoliško vero (padec Granade, izgon muslimanov, izgon židov, evangelizacija Indijancev, izgradnja kolonialnega imperija). Po njuni zaslugi je španski jezik še danes eden najbolj razširjenih na svetu. Španija je postala politično in versko enotna, v nekem smislu tudi nacionalno enotna.

Na pirenejskem otoku so takrat obstajale naslednje države:

- Portugalska
- Navarra
- Kastilija
- Aragon
- Arabci

Kastilija je imela problem nasledstva. Kralj Enrique (Henrik) je imel hči (Belterbeha), za katero pa so trdili, da ni njegova. Določeni plemiči so mu zato ovirali pot, da bi jo postavil za naslednico. Zato določi za svojega naslednika svojo polsestro Isabello.

Sedaj pa se je pojavil nov problem. S kom poročiti mlado Isabello. Z njo se želijo poročiti tako Portugalski pretendenti kot Aragonski. Isabella se sama odloči za Ferdinanda Aragonskega.

1469 se Isabella in Ferdinand na podlagi ponarejene listine tajno poročita (nista imela dovoljenja za poroko). Ko to izve Enrique jo razdedini in za dedinjo zopet postavi svojo hči.

1474 Enrique umre in njegova hči, ki naj bi se poročila s Portugalcem naj bi postala kraljica. Začne se vojna med Portugalsko in Kastilijo. 1476 zmagajo Kastilci, Portugalci nikoli niti niso imeli resnih možnosti za zmago, in Isabella postane kraljica. Ponovno je vzpostavljen mir in začne se centralizacija države.

1479 umre Ferdinandov oče in Ferdinand postane Aragonski kralj. Tako se ustanovi personalna unija Kastilije in Aragona. Nastane vladarska zveza. Državi sta med seboj različni. Dvorni, gospodarski, sodni, politični in pravni sistem je različen. Drugačna je tudi mentaliteta in jezik.

Aragonci obvladujejo Sicilijo, Sardinijo & Neapelj. So relativno trgovsko razviti. Medtem, ko je kastilska družba še bolj kmetijska. Njihove norme so drugačne: čast, verska gorečnost, želja po plenu. Plemstvo je manj pomembno in nima v državi velike vloge razen nekaterih velikih magnatov.

Aragon je v 1/2 15. stol. v veliki krizi (kuga, gospodarska kriza – upori kmetov in problemi s plemiči). V času gospodarske krize se v Aragonu uveljavi Genova, ki izgubi vpliv na vzhodu (Mongolija) z Benečani. Vključi se tudi v Kastilijo.

Zveza med Aragonom in Kastilijo je zveza dveh neenakih polovic, čeprav vladata skupaj.

Ko se 1479 razmere uredijo začneta oba vladarja skupaj voditi zbiranje plemstva. Spravijo se na Granado, ki je ostala od Rekonkviste še 120 let v rokah Arabcev. Kastiliji sicer plačuje davek. V 2/2 15. stol pa Granada ne daje več toliko zlata, zato pride do političnega interesa, da se Granado ukine. 1492 se Granada preda. Zadnji Emir se umakne v Maroko. Z muslimani sklenejo pogodbo, da jim dajo vse pravice ali pa jim dovolijo, da se umaknejo z vsem imetjem vred.

Kmalu se začnejo verski pritiski kristjanov. Odločijo se, da Granado pokristjanijo. Vodijo dva koncepta mirno pokristjanjenje (škof Ta la Verra) in nasilno (škof Himenos de Sisneros). Prihaja do množičnih spreobrnjenj muslimanov. S tem se Kastilija teritorialno zaokroži.

Ferdinand in Isabella začneta z povečanjem vladarske moči in centralizacijo države.

- Absolutizem – povečanje monarhove moči. To dosežeta z zakoni ki jih sprejmejo tudi državni organi (cortes)
- Obnovijo funkcijo nadzorstva mest. Državni uradnik kot namestnik kralja nadzoruje mesto
- SVETA BRATOVŠČINA (Santa Ermandad) Mesta ustanavljajo policijske bratovščine (nadzorne in sodne), ki so pod nadzorom krone. So tako učinkovite, da Kastilske ceste postanejo razmeroma varne.

Hkrati postane Ferdinand veliki mojster v kar treh viteških redovih. Tako dobi velike vojaške sile in tudi kontrolira plemstvo. Kralj in kraljica odstranita plemstvo od oblasti. Kraljevski svet napolnijo z zvestimi fevdalci, postavi pa se pogoj, da morajo biti izobraženi (birokracija). Tako večina kastilskih plemičev potegne krajši konec. Politično so plemiči tako izločeni, ohranijo pa svojo prestižno funkcijo.

- Cerкви prirežeta peruti. Visoki kler so ponavadi predstavniki bogatih in velikih plemičev. To pomeni, da imajo tudi politično funkcijo. Kralj pridobi pravico, da predlaga kandidate za škofo. Kriterij za škofa tako postane sledeč:
  1. biti mora Španec,
  2. imeti mora moralne avtoritete,
  3. Biti mora univerzitetno in teološko izobražen,
  4. če je možno naj bo iz nižjega plemstva, da ne bo politično nevaren.

Španska kralja sta tako ustvarila »špansko cerkev« oziroma nadzor nad njo. V španski prostor je v tem času izrazito prodiral humanizem & renesansa. Izdana je 4 jezična biblija.

- Verska enotnost. Od 1502 leta muslimanov v Španiji ni več. Že pred tem so ukinili Žide, s pomočjo velikih pogromov. Pod velikimi pritiski se veliko število Židov spreobrne. Španci so kar malo paranoični proti Židom. Leta 1492 se Židje umaknejo na Portugalsko od tam pa del med muslimane na Balkan, del pa na Nizozemsko. V svojih rokah imajo Inkvizicijo, ki pride iz cerkve v roke države, a je še vedno v rokah duhovnikov. Inkvizitorje izmed duhovnikov izbere in imenuje kralj. Državi se z izgonom Židov naredi veliko gospodarsko škodo. Vendar pa je za ceno tega država enotna.

Španija je tako okoli 1500 versko enotna.

Ferdinand je zelo spreten politik. Španija postane velika sila, deluje v Sredozemlju (vojne in spori z Francijo zaradi Habsburžanov). Ima interese v Italiji, deluje v Severni Afriki, Portugalski. Obenem pa začne tudi z osvajanjem Amerike in z naselitveno kolonialno politiko.

Vmešava se v vse krizna žarišča v Evropi (še bolj pa se to dogaja v času Filipa II.).